

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота на здобуття
другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 012 Дошкільна освіта
на тему:

**«ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

Виконала:

студентка II курсу, 63 групи
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Шеляг Яна Володимирівна

Науковий керівник:

д. пед. н., професор
Міненко Антоніна Олексіївна

Роботу подано до розгляду «__» _____ 20__ року.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Рецензент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри
дошкільної та початкової освіти протокол № _____
від «__» _____ 20__ р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	8-30
1.1. Поняття етнічної культури: визначення та компоненти.....	8
1.2. Особливості формування етнічної ідентичності у дітей дошкільного віку.....	17
1.3. Розвиток етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами..	22
1.4. Роль дошкільного закладу у формуванні етнічної культури.....	25
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ.....	31-42
2.1. Аналіз стану формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами в ЗДО	31
2.2. Інклюзивні технології у вихованні етнічної культури.....	36
Висновки до другого розділу	41
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	43-53
3.1. Організація та етапи експерименту	43
3.2. Методика проведення експерименту	45
3.3. Результати впровадження етнокультурних елементів до освітнього процесу ЗДО	47
Висновки до третього розділу	52
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному суспільстві спостерігаються важливі соціальні та культурні трансформації, що значно впливають на процеси виховання та розвитку дітей. Однією з ключових задач освітньої системи є не тільки забезпечення якісного навчання, але й формування соціальних, етичних та культурних цінностей. Особливого значення набуває формування етнічної культури в дітей, яка виступає важливим елементом їхнього особистісного розвитку, сприяючи формуванню національної ідентичності, поваги до культурної спадщини, власної ідентичності та інших етнічних груп. Це питання є актуальним не тільки у контексті збереження культурних традицій, але й у розрізі міжкультурного діалогу, толерантності та інтеграції в сучасний глобалізований світ.

Зважаючи на це, формування етнічної культури набуває особливої важливості в умовах освітніх закладів, де діти знайомляться з першими основами соціальних норм, цінностей та поведінки. В умовах закладів дошкільної освіти здійснюється перший етап формування соціокультурної свідомості дитини, що є фундаментом для її подальшого розвитку в школі та дорослому житті. Однак особливої уваги потребують діти з особливими освітніми потребами, які мають свої особливості в сприйнятті світу, взаємодії з навколишнім середовищем та навчанні.

Діти з особливими освітніми потребами часто стикаються з труднощами в соціалізації, що може ускладнювати їх інтеграцію в суспільство. У цьому контексті виховання етнічної культури стає не просто засобом формування національної ідентичності, а й важливим елементом загальної адаптації цих дітей до соціального середовища. Відсутність належної уваги до етнічного виховання може призвести до ізоляції таких дітей, що в майбутньому вплине на їхню здатність брати участь у суспільному житті.

Водночас важливо зазначити, що сучасні підходи до освіти передбачають інклюзивне навчання, яке спрямоване на створення рівних можливостей для всіх дітей незалежно від їхніх фізичних чи психічних особливостей. Інклюзія передбачає не лише адаптацію навчального процесу, але й інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами в соціокультурне середовище. У цьому контексті формування етнічної культури виступає потужним інструментом для забезпечення інклюзивного підходу в навчанні та вихованні. Це сприяє розвитку взаєморозуміння між дітьми, незалежно від їхніх освітніх чи фізичних можливостей, та вихованню толерантного ставлення до різних культурних проявів і традицій.

Значущість формування етнічної культури в дітей дошкільного віку також полягає в тому, що саме на цьому етапі дитина найбільш відкрита до засвоєння нової інформації, норм поведінки та соціальних цінностей. Дошкільний вік є періодом, коли формуються базові уявлення про навколишній світ, у тому числі про свою етнічну приналежність, культурні традиції свого народу, а також про інші етнічні групи. Важливо, щоб цей процес був організований грамотно та систематично, оскільки помилки в цьому віці можуть призвести до формування стереотипів або навіть негативних установок у ставленні до інших культур.

Ще однією важливою складовою актуальності цієї теми є той факт, що етнічна культура є інтеграційним фактором, який допомагає дітям з особливими освітніми потребами не тільки краще усвідомити свою власну ідентичність, але й адаптуватися до різноманітних соціальних контекстів. Формування етнічної культури у цих дітей допомагає їм збагачувати свій досвід міжособистісних стосунків, що сприяє покращенню комунікативних та соціальних навичок. У світлі цього, постає необхідність детального вивчення питання формування етнічної культури саме у дітей з особливими освітніми потребами. Врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, розробка спеціальних методів та підходів до виховання етнічної свідомості є важливими складовими успішного освітнього процесу. Це дозволить створити умови для гармонійного розвитку

кожної дитини, сприяючи не тільки її академічному успіху, але й соціальній інтеграції, що має ключове значення для сучасної інклюзивної освіти.

Отже, актуальність дослідження формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами визначається необхідністю інтеграції цих дітей у суспільство на основі збереження та розвитку їхньої культурної ідентичності, створення умов для повноцінного виховання та навчання у закладах дошкільної освіти.

Метою дослідження є вивчення особливостей формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу дошкільної освіти.

Об'єктом дослідження є освітній процес в закладах дошкільної освіти.

Предметом дослідження є методи та засоби формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами.

Завдання дослідження:

1. Визначити теоретичні основи формування етнічної культури у дітей дошкільного віку.
2. Охарактеризувати особливості розвитку етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами.
3. Розробити та апробувати методичні підходи для виховання етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу дошкільної освіти.

Для досягнення мети дослідження були використані такі **методи**:

1. Теоретичні методи – аналіз, синтез, порівняння та узагальнення наукових джерел з проблематики формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами. Це дало можливість розкрити сутність, особливості та значення етнокультурної освіти для цієї категорії дітей.

2. Емпіричні методи – спостереження, анкетування, бесіди з педагогами, вихователями дітей з особливими освітніми потребами, а також проведення педагогічного експерименту з метою апробації розроблених методичних підходів.

3. Педагогічний експеримент – включав практичну роботу з дітьми з особливими освітніми потребами для оцінки ефективності методів формування етнічної культури.

Джерела дослідження. Педагогічні та психологічні праці, присвячені проблемам виховання дітей з особливими освітніми потребами. Наукові роботи, що розглядають питання формування етнічної культури та міжкультурної взаємодії в системі освіти. Навчально-методичні матеріали з інклюзивної освіти.

Наукова новизна одержаних результатів. Поглиблено розуміння особливостей етнічної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, що дозволяє більш ефективно інтегрувати їх у соціокультурне середовище.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані в педагогічній практиці закладів дошкільної освіти, що працюють з дітьми з особливими освітніми потребами. Запропоновані методи та підходи до формування етнічної культури можуть бути включені в освітні програми, плани виховної роботи, а також у систему підготовки педагогів для інклюзивного навчання.

Публікації. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи відображено в 2 публікаціях (на освітньому порталі vsimosvita.com. та матеріалах конференції в Додатку В).

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 76 стор., основний текст – 55 стор.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Поняття етнічної культури: визначення та компоненти

Етнічна культура характеризується специфічною структурою, особливою маркованістю, володіючи водночас універсальними властивостями, що дозволяє виявляти основні зв'язки та її структуру. Етнічна культура – це система культурних цінностей, норм, традицій, мови, мистецтва, звичаїв та інших елементів, що визначають ідентичність і специфіку етнічної спільноти.

Етнічна культура є складним соціокультурним феноменом, що визначає певну спільність людей на основі спільних традицій, цінностей, мови, релігійних вірувань, звичаїв та інших аспектів життя. Вона є важливою складовою соціальної ідентичності, оскільки допомагає людині усвідомлювати свою належність до певної етнічної групи та визначати своє місце в суспільстві. Формування етнічної культури починається з раннього дитинства і відіграє ключову роль у соціалізації людини, її інтеграції в суспільство та прийнятті загальнолюдських цінностей [30, 38].

Етнічна культура – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, які є характерними для певного етносу або нації. Вона охоплює всю систему взаємодії людини з природним і соціальним середовищем, відображаючи особливості світогляду, світосприйняття та способу життя представників конкретної етнічної спільноти. Етнічна культура є носієм історичної пам'яті народу, що передається з покоління в покоління через традиції, звичаї, обряди, мову та інші символічні форми [47].

Дослідники пропонують різні визначення поняття «етнічна культура», залежно від контексту. Наприклад, В. Степаненко розглядає етнічну культуру як

сукупність матеріальних і духовних надбань етнічної спільноти, які відображають її історичний розвиток, специфіку взаємодії з природним і соціальним середовищем. Інший підхід пропонує О. Левицька, яка підкреслює роль етнічної культури в забезпеченні національної єдності та підтримці етнічної ідентичності через систему цінностей, норм та культурних символів [14].

Отже, етнічна культура виконує кілька важливих функцій: вона є засобом самовираження етнічної спільноти, інструментом передачі знань і досвіду між поколіннями, а також механізмом забезпечення єдності та стабільності суспільства.

Компоненти етнічної культури:

1. Мова: основний засіб комунікації та збереження культурної спадщини.

Мова є одним із головних елементів етнічної культури, оскільки вона виконує роль не лише засобу комунікації, але й інструменту збереження та передачі культурних знань. Мовна ідентичність є невід'ємною складовою етнічної ідентичності, а збереження та розвиток рідної мови відіграє важливу роль у підтримці етнічної культури. Через мову передаються фольклор, література, музика, релігійні та моральні цінності, що формують світогляд етносу.

Наприклад, українська мова є важливим носієм української етнічної культури, оскільки через неї передаються такі елементи, як традиційні пісні, казки, приказки та інші форми усної народної творчості. Мова також формує світогляд етносу, оскільки в різних мовах відображаються різні культурні й історичні особливості того чи іншого народу.

2. Традиції та обряди: звичаї, святкування, ритуали, які передаються з покоління в покоління.

Традиції та звичаї – це усталені норми поведінки, які передаються від покоління до покоління і є частиною повсякденного життя етнічної спільноти. Традиції охоплюють різні аспекти життя: сімейні стосунки, виховання дітей,

святкування, гастрономічні уподобання, одяг, побут тощо. Вони формують етнічну свідомість людини та сприяють збереженню етнічної ідентичності.

Наприклад, в українській етнічній культурі важливими традиціями є святкування таких свят, як Різдво, Великдень, Івана Купала, які супроводжуються певними ритуалами та обрядами. Ці традиції є засобом підтримки єдності між представниками українського народу та нагадують про їхню спільну історію та культуру.

3. Мистецтво: фольклор, музика, танці, література, ремесла, які відображають етнічну самобутність.

Народна творчість або фольклор є важливою частиною етнічної культури, оскільки вона відображає специфіку світосприйняття та менталітету певної етнічної групи. Вона включає різні жанри: казки, легенди, пісні, приказки, загадки, епоси тощо. Народна творчість є засобом передачі моральних цінностей, життєвих уроків та культурних традицій від покоління до покоління.

Український фольклор, зокрема, багатий на казки, пісні та легенди, які відображають специфіку національної культури та менталітету українців. Наприклад, козацькі думи та народні пісні є невід'ємною частиною української культурної спадщини.

4. Релігія та вірування: релігійні практики, міфи, легенди, що формують духовний світ етнічної спільноти.

Релігія також є важливим компонентом етнічної культури, оскільки вона визначає духовне життя спільноти та впливає на світогляд, моральні та етичні норми. Релігійні вірування та практики часто є частиною етнічної ідентичності, а релігійні обряди та свята – важливою складовою етнічних традицій.

Наприклад, християнство, зокрема православ'я, має значний вплив на українську культуру, визначаючи багато аспектів духовного життя та побуту українців. Великодні та різдвяні обряди, церковні традиції та святкування є частиною етнічної культури українського народу.

5. Матеріальна культура: одяг, житло, предмети побуту, які відображають особливості етнічного середовища.

Матеріальна культура включає всі фізичні предмети, створені етнічною спільнотою, які мають культурне значення: будівлі, одяг, прикраси, ремесла, інструменти, кухонне начиння тощо. Вона є важливим елементом етнічної культури, оскільки відображає рівень розвитку суспільства, його економічні та технологічні досягнення, а також специфіку світогляду та естетичних уподобань.

Для української етнічної культури характерні такі елементи матеріальної культури, як народний одяг (вишиванка), народна архітектура (хати-мазанки), гончарні вироби та інші ремесла, що є частиною національної спадщини.

6. Цінності та світогляд: моральні норми, уявлення про добро і зло, естетичні вподобання.

Моральні та етичні норми етнічної спільноти є частиною духовної культури і відображають цінності, які є важливими для цього народу. Вони визначають, які поведінкові моделі вважаються прийнятними, а які – неприйнятними, формуючи таким чином систему соціальних взаємин у межах етносу [38].

Українська етнічна культура, наприклад, відзначається високими етичними стандартами, такими як повага до старших, гостинність, чесність та працьовитість, що формують основу морального виховання українських дітей.

Важливо підкреслити, що всі компоненти етнічної культури взаємодіють між собою, створюючи цілісну систему. Наприклад, мова не тільки є засобом комунікації, але й передає традиції та моральні норми; релігія, у свою чергу, впливає на традиції та етичні норми етносу. Матеріальна культура, як фізичне відображення етнічної самобутності, часто несе в собі символічне значення, яке відображає духовні та моральні цінності спільноти.

Етнічна культура – це багатокomпонентна система, що включає мову, традиції, звичаї, народну творчість, матеріальну культуру, релігію та моральні норми. Вона забезпечує етнічну ідентичність народу, сприяє його соціальній згуртованості та передає цінності між поколіннями. Збереження та розвиток етнічної культури є важливим завданням для будь-якої нації, оскільки вона визначає не тільки минуле, але й майбутнє народу [38].

Етнічна культура відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності, збереженні історичної пам'яті та розвитку культурного різноманіття. Позаяк, можна виділити елементи та процеси, які мають найбільш істотне значення для розвитку націй і водночас визначають характер міжетнічної взаємодії: мовний елемент усвідомлюється як головна етнічна ознака та етнічна цінність, як особлива форма відображення дійсності та специфічний фактор інтегрованості етносу; соціонормативний елемент зумовлює збереження та передачу групового соціального досвіду, акумульованого поколіннями певної етнічної спільності [5].

Етнопсихологічний елемент відбиває всю сукупність поглядів та установок представників етносу у сфері національного спілкування та міжетнічної культурної взаємодії. Ці елементи утворюють свого роду ядро національної культури, концентруючи у собі норми, стандарти, еталони та правила діяльності, систему цінностей, вироблених у ході історичного етнокультурного розвитку суспільства, що забезпечує підвищення рівня ідейності та свідомості, культурного рівня всіх членів товариства [7]. На етапі розвитку суспільства етнокультура визначається інформаційними процесами, що впливають на тілесний та інформаційний образи людини, що сприяє корінній трансформації культурно-цивілізаційної картини світу. При цьому виділення структурних складових етнокультури передбачає методологічне обґрунтування, згідно з яким, розглядаючи кожен елемент окремо, слід враховувати їхній тісний взаємозв'язок між собою та взаємоузгоджену дію всієї системи загалом [35].

Ідентичність, як відомо, існує не просто сама по собі як набір емоційно забарвлених уявлень, в ній є дуже важливий регулятивний поведінковий компонент. Цей компонент виявляється не тільки як реальний механізм усвідомлення, а й як прояв себе членом певної групи, побудова системи відносин та дій у різних етноконтактних ситуаціях. Коли ми говоримо про ідентичність, слід не забувати, що ідентичність це не синонім тотожності, ідентичність, насамперед, є усвідомлення цієї тотожності, у сенсі вона завжди є результатом процесу самоідентифікації та самопізнання [48].

Протягом життя етнічний статус людини, як правило, залишається незмінним, проте етнічна ідентичність не статичне, а динамічне утворення. Розвиток та становлення етнічної ідентичності відбувається у процесі соціалізації, коли новому поколінню передаються норми та цінності соціокультурного середовища, молодь набуває все більше нових знань про міжетнічні відмінності і більш чітко визначає належність до певної групи [15].

Виділені складові етнокультури насамперед виконують етноінтегруючі та етнодиференційні функції, виступаючи свого роду маркером, індикатором свого та чужого. Тому огляд внутрішніх характеристик складових компонентів етнокультури дає глибше розуміння процесів, що відбуваються в полікультурному середовищі регіону і держави.

Мова є найважливішим елементом культури та представляє об'єктивну форму накопичення, зберігання та передачі суспільно-історичного досвіду. У мові зафіксовано знання, сформульовані у певних поняттях та уявленнях. Мова є цілком особливим джерелом відомостей про культуру: деякі види інформації можна отримати, звернувшись до свідчення мови. Через мову структурується система морально-етичних, ціннісних та ідеологічних установок у суспільстві, при цьому наш лінгвістично детермінований розумовий світ не тільки співвідноситься з нашими культурними ідеалами та установками, але захоплює навіть підсвідомі дії у сферу свого впливу. Мова є текстом, насиченим смислами та інтенціями, що належить певному часу, людині, суспільству. Існує чимало робіт, у яких розкрито значення мовного чинника у розвитку національної культури. У них наголошується, що з втратою етносом мови зникає один із основних етнодиференціюючих ознак, можливість сприймати та продовжувати культурну традицію предків [35, 38].

Отже, мова як би передбачає цілісність етнічної спільності, будучи своєрідним символом солідарності серед людей, які говорять однією мовою. Мова нації – це сполучна нитка та ключ до культурного багатства своєї та чужої культури. Втрата мови призводить до невходження в іншу культуру, і в той же час втрачається шлях до власних звичаїв та культури.

Через мовний контакт здійснюється взаємодія різних національних культур, мова стає формою міжкультурного обміну. Повноцінне освоєння мови, що вивчається, нерозривно пов'язане з зануренням у світ духовних цінностей народу – носія цієї мови. Важлива роль тут відводиться системі освіти, що сприяє вирішенню широкого кола моральних проблем, які породжуються сучасним суспільством. При цьому важливим є зміст навчального процесу, що враховує дидактичні та методичні аспекти організації. Моральні взаємовідносини формують ставлення до природного середовища. Ці взаємовідносини є основою фундаментальних властивостей людської природи дозволяють виробляти власну стратегію в мінливих умовах життя [48]. Тут важлива культура спілкування, яка впливає на якісний зміст.

Етнічна культура та ідентичність у контексті соціокультурного розвитку духовних цінностей, характеризується різними функціями у суспільній системі. З'являється необхідність розгляду цих функцій та диспозиції соціальних структур. На сучасному етапі суспільного розвитку виникають методологічні проблеми визначення професіоналізму педагога, які сприяють формуванню педагогічної майстерності викладача [38].

Соціонормативний елемент культури зумовлює детермінацію та регуляцію людської поведінки через груповий соціально оформлений досвід, акумульований поколіннями людей. Це інститути релігії, права, моралі, звичаї, традиції, ритуали, фольклор. Вони виконують загальні соціальні та етнокультурні функції – як засоби стабілізації стосунків, що утверджуються в даному суспільстві, і їх подальше відтворення у житті нових поколінь [12].

Ефективним регулятором соціальної поведінки, що відображає культурно-психологічний вигляд конкретного народу, є звичаї та традиції. Ці два поняття тісно пов'язані між собою, однак слід зазначити, що поняття традиція ширше за поняття звичаї. Звичаї можуть називатися традиціями, але не всі традиції є звичаями. Традиції є родовим поняттям. Звичай розглядаються як конкретні життєві ситуації, що регулюють взаємини людей у вигляді моральних принципів і дій [12]. Формуючись у процесі безпосередньої колективної діяльності, звичаї

мають високий рівень стійкості, хоча ступінь їхньої імперативності може змінюватися в залежності від етнокультурних особливостей, історичного типу суспільства. Звичайі здатні певним чином трансформувати зовнішній вплив, щоб адаптувати його до специфіки культури. В силу цього звичайі стійкі доти, доки вони виконують функцію стримування, що пропускає в систему культури тільки ті впливи ззовні, які органічні для неї через її історичну підготовленість до сприйняття [14].

Культурна традиція є вираженим досвідом певної групи, що має прояв у соціально-організованих стереотипах, відтворюється в різних колективах суспільства шляхом просторово-часової трансмісії. Однак далеко не всякий вид спадкоємності у суспільному житті можна назвати традиціями. До них відносяться лише ті стійкі явища, які трансформовані у суспільній свідомості. До традицій належать свята, виробничі практичні рухи, жести, навички, обряди, бо всі вони однаково (оскільки традиційні) мають здатність передаватися в наступні етапи розвитку.

Культурно-історичні традиції багато в чому формують ціннісні орієнтації буття людини. Тому традиції правомочно розглядати як конгломерат, що історично склався, певні ідеї, неписані правила, закони поведінки, взаємовідносини, систему поглядів, що охопили широку сферу – від загальної структури об'єктивного світу до правил поведінки у сім'ї.

Важлива роль у відтворенні національних традицій поряд із ритуально-обрядовими формами культури належить релігії. Релігія відноситься до тих явищ, які супроводжують людство та людські відносини по всьому шляху їх існування та трансформації. Вона є об'єктивно обумовленим, історично закономірним елементом духовної культури суспільства, зміст якого завжди відповідає певному стану суспільства загалом. Вся історія духовної культури свідчить про те, що релігія стає не лише формою відображення дійсності, вираженням її стану та основних характеристик, але, що не менш важливо, виступає як регулятор соціальної активності особистості, її духовно-морального виховання [14].

Релігійний світогляд за допомогою своєї системи цінностей регулює, нормує поведінку людини. Створюючи свою картину світу, пояснюючи по-своєму соціальну дійсність, релігійна свідомість виробляє моральні норми, політичні, ідеологічні орієнтації, має своє вирішення питання ставлення індивіда до навколишнього світу. Тим самим вона активно регулює поведінку людей. Без релігії, без урахування її впливу на людей неможливий розвиток історії та соціальних відносин будь-якої держави, будь-якого народу, будь-якої групи, будь-якої людини.

Підсумовуючи викладене вище, можна відзначити, що соціокультурні норми, будучи невидимим керівництвом, впливають на поведінку, мислення людей, позиції, які займають люди у певних ситуаціях, що передаються у процесі соціалізації людини через діахронну етноінформацію. Тим самим норми поведінки залежать не лише від самих людей, а й від сформованої структури суспільства, детермінованою етнокультурною традицією.

Етнопсихологічний елемент культури відображає установки людей у внутрішньо-національному та міжнаціональному спілкуванні та відіграє важливу роль у процесах культурного взаєморозуміння [34]. Етнопсихологічний елемент культури відображає установки людей у внутрішньо-національному та міжнаціональному спілкуванні та відіграє важливу роль у процесах культурного взаєморозуміння. Етнічна психологія, а більш вузько – національна психологія, що відображає те спільне, що є у представників цілої нації у світорозумінні, стійких формах поведінки, національному забарвленні почуттів, емоціях, способі мислення та дій стійких національних рис, звичок, уявлень, формуються під впливом історії того чи іншого народу [19].

Результати досліджень етнічної самосвідомості можна розглядати як відносно стійку систему відображених у свідомості об'єктивно існуючих елементів етнічної реальності та способів життєдіяльності етносу, заломлених крізь призму індивідуального досвіду. Процес формування національної самосвідомості відбувається у пізнавальній, пізнавально-ціннісній, регулятивно-вольовій формах. Сформована національна самосвідомість виступає ознакою, без

якої існування та подальший розвиток нації як етнонаціонального цілого стає неможливим. Без самосвідомості немає етносу [32, 47].

Національна самосвідомість, маючи самостійність, здійснює важливі функції у життєдіяльності нації: пристосування (адаптації, звикання, ідентифікації), захисна функція, ціннісно-експресивна, самоконтроль, відповідальність. Дослідженнями виділено такі структурні елементи національної самосвідомості: національна самоідентифікація, усвідомлення спільності мови, культури, уявлення про територіальну спільноту, усвідомлення соціально-економічної спільності, національні інтереси, національні ціннісні орієнтації, національні та міжнародні переконання [35].

Почуття національної ідентичності, усвідомлення мовної та культурної спільності є системоутворюючими факторами, що згуртовують націю. Саме вони відіграють велику інтегруючу роль. Завдяки їм постійно та повсякденно відтворюється та створюється національне «Я». Почуття національної ідентичності є вирішальним фактором, тому воно потребує спеціального розгляду. Ідентичність є феноменом, що виникає з діалектичного взаємозв'язку індивіда та суспільства.

Етнічна ідентичність – це не тільки усвідомлення своєї тотожності з етнічною спільнотою, але й її оцінка, значимість членства в ній, етичні почуття, що розділяються (почуття гідності, гордості, образи, страхи) і є найважливішими критеріями міжетнічного порівняння. Вищезгадані почуття формуються у процесі міжособистісної взаємодії індивіда та за допомогою емоційних зв'язків людини з етнічною спільнотою.

1.2. Особливості формування етнічної ідентичності у дітей дошкільного віку

Формування етнічної ідентичності у дітей дошкільного віку – це складний і багатоетапний процес, який має велике значення для розвитку особистості.

Важливо починати знайомити дитину з її етнічною культурою якомога раніше, щоб закласти основи для позитивного сприйняття власної етнічної приналежності.

Формування етнічної ідентичності у дітей дошкільного віку є важливим аспектом їхнього загального розвитку, що впливає на їхнє самосприйняття, взаємодію з іншими та розуміння культурної різноманітності. У цьому віці діти починають усвідомлювати свою приналежність до певної етнічної групи, засвоюючи відповідні норми, цінності та традиції. Теоретичний аналіз цього процесу охоплює різні аспекти, зокрема соціально-культурні, психологічні та педагогічні [20].

Діти дошкільного віку (від 3 до 6 років) знаходяться на етапі формування базових уявлень про себе та навколишній світ. У цей період важливу роль відіграють сенсорні та когнітивні навички: діти активно досліджують світ через свої відчуття, формуючи уявлення про різні об'єкти та явища. Вони починають помічати відмінності між людьми, включаючи зовнішні ознаки, мову, поведінку [46].

Формування етнічної ідентичності відбувається через взаємодію з батьками, педагогами та однолітками, які надають дітям інформацію про їхню етнічну групу. У віці 3-4 років діти починають усвідомлювати свою індивідуальність, включаючи своє ім'я, вік, стать та етнічну приналежність. Через взаємодію з іншими дітьми та дорослими діти засвоюють соціальні норми та цінності своєї етнічної групи. Групові ігри та спільні заходи сприяють формуванню почуття спільності та взаємопідтримки [18].

Розвиток етнічної ідентичності проходить кілька етапів:

- Первинний етап (3-4 роки):
 - Діти починають помічати етнічні відмінності між людьми, звертають увагу на різні культурні практики та традиції.
 - Вони вчаться називати свою етнічну приналежність, хоча ще не до кінця розуміють її значення.
- Середній етап (5-6 років):

- Діти починають усвідомлювати свою етнічну приналежність більш глибоко, розуміючи, що це важлива частина їхньої особистості.

- Вони проявляють цікавість до культурних традицій своєї етнічної групи та можуть відчувати гордість за свою приналежність.

- Пізній етап (7 років і старше):

- Діти починають активно досліджувати свою етнічну ідентичність, включаючи її історію та культурні аспекти.

- Вони можуть виявляти інтерес до інших етнічних груп, порівнюючи їхні традиції зі своїми.

Соціально-культурні аспекти особливостей формування етнічної ідентичності:

- Передача культурної спадщини:

- Батьки відіграють ключову роль у формуванні етнічної ідентичності дітей, передаючи їм культурні традиції, звичаї, мову та цінності.

- Спільні святкування, участь у родинних заходах та розповіді про історію родини сприяють усвідомленню дітьми їхньої етнічної приналежності.

- Етнічна соціалізація:

- Батьки та інші члени родини слугують моделями для наслідування, показуючи дітям, як поводитися в різних соціальних ситуаціях, пов'язаних з етнічною ідентичністю.

- Важливо, щоб родина підтримувала позитивне ставлення до власної етнічної групи та сприяла розвитку етнічної гордості у дітей.

- Розмови про етнічну приналежність:

- Спілкування у родині про культурні традиції, історію та звичаї сприяє формуванню позитивного ставлення до власної етнічної ідентичності. Важливо, щоб ці розмови були відкритими та підтримуючими, допомагаючи дітям краще розуміти свою етнічну приналежність.

- Читання книжок та перегляд фільмів:

- Вибір книжок та фільмів, що відображають культурну спадщину етнічної групи, може допомогти дітям краще усвідомити свою етнічну

ідентичність. Наприклад, казки, легенди та історичні розповіді про етнічну групу можуть стати важливим джерелом інформації для дітей [17].

Вплив дошкільних закладів на процес формування етнічної ідентичності:

- Включення в освітні програми занять, присвячених культурним традиціям, святкам, мистецтву та музиці різних етнічних груп. Наприклад, організація святкових заходів, присвячених національним святкам, розповіді про традиції та звичаї.

- Проведення проєктів, присвячених вивченню культурної спадщини різних етнічних груп, що сприяє активному залученню дітей до навчального процесу. Наприклад, створення дітьми спільних плакатів, презентацій або виставок, присвячених культурним особливостям.

- Використання ігор та інтерактивних занять для ознайомлення дітей з культурними традиціями та звичаями. Наприклад, ігри, що включають елементи національних танців, пісень або народних казок.

- Організація театральних вистав, в яких діти можуть грати ролі, пов'язані з їхньою етнічною культурою, що сприяє кращому засвоєнню знань та розвитку творчих здібностей. Наприклад, постановка казок або історій, що відображають культурну спадщину різних народів.

- Вихователі та педагоги повинні підтримувати розвиток етнічної ідентичності дітей, створюючи позитивне та підтримуюче навчальне середовище. Важливо, щоб педагоги були обізнані про культурні особливості дітей та активно залучали їх до обговорення та вивчення своєї етнічної спадщини.

- Використання індивідуального підходу до кожної дитини, враховуючи її культурні особливості та потреби. Педагоги повинні бути готові надати підтримку дітям у процесі формування їхньої етнічної ідентичності, відповідаючи на їхні запитання та сприяючи розвитку позитивного самосприйняття [42].

Також на формування етнічної ідентичності впливають суспільство та медіа:

- Суспільні норми та цінності впливають на формування етнічної ідентичності, створюючи контекст, в якому діти взаємодіють з іншими. Діти можуть зустрічатися з різними ставленнями до своєї етнічної групи, що може впливати на їхнє сприйняття власної ідентичності.
- Спілкування з однолітками з різних етнічних груп сприяє розвитку толерантності та поваги до культурної різноманітності. Важливо, щоб діти мали можливість спілкуватися з однолітками з різних культурних середовищ, що сприяє формуванню у них відкритості та поваги до інших.
- Телебачення, книги, інтернет та інші медіа можуть впливати на формування етнічної ідентичності дітей, представляючи різні етнічні групи та їхні культури. Важливо, щоб медіа контент був позитивним та включав різноманітні етнічні групи, що сприяє розвитку толерантності та поваги до різних культур.
- Представлення культурних героїв та рольових моделей у медіа сприяє формуванню позитивного образу етнічної групи у дітей. Наприклад, мультиплікаційні фільми, де головні герої належать до різних етнічних груп, можуть сприяти розвитку у дітей поваги та гордості за свою культурну спадщину [44].

Отже, формування етнічної ідентичності у дітей дошкільного віку є складним і багатогранним процесом, який вимагає уваги з боку батьків, педагогів та суспільства в цілому. Психологічні, соціально-культурні та педагогічні аспекти цього процесу взаємопов'язані та впливають на розвиток етнічної ідентичності дітей.

Розвиток етнічної ідентичності допомагає дітям усвідомити свою індивідуальність та належність до певної етнічної групи, сприяє формуванню позитивного самосприйняття та поваги до культурної різноманітності. Важливо створювати сприятливе середовище для формування етнічної ідентичності, яке включає підтримку з боку родини, освітніх закладів та суспільства [52].

Ефективне формування етнічної ідентичності у дітей дошкільного віку сприяє розвитку гармонійної та толерантної особистості, здатної взаємодіяти з представниками різних культур та поважати їхні традиції [33].

1.3. Розвиток етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами

Розвиток етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами є складним і багатограним процесом, який потребує особливого підходу, врахування їх індивідуальних особливостей та створення відповідних умов для інтеграції в культурний контекст. Цей розвиток здійснюється на різних рівнях, охоплюючи формування культурної ідентичності, залучення до традицій, мови, історії та звичаїв.

Етнічна культура є одним із ключових аспектів загального розвитку дитини, адже вона формує відчуття належності до своєї етнічної групи, сприяє самоідентифікації та розвитку позитивної самооцінки [2]. Для дітей з особливими освітніми потребами, розвиток етнічної культури набуває особливого значення, оскільки вони можуть бути більш вразливими до соціальних бар'єрів та ізоляції. Інтеграція в етнічну культуру допомагає таким дітям краще розуміти власне походження, формувати відчуття власної значущості в суспільстві та сприяє їх соціалізації [23].

У процесі розвитку етнічної культури в дітей з особливими освітніми потребами важливо не лише передавати знання про етнічні традиції, але й створювати умови для практичного їх застосування. Це дозволяє дітям безпосередньо брати участь у культурних заходах, розвивати навички спілкування з однолітками та дорослими, що сприяє зміцненню почуття спільноти та відчуття своєї етнічної ідентичності [50].

У різних груп дітей з особливими освітніми потребами процес формування етнічної культури може відрізнятися через їхні специфічні освітні та соціальні

потреби. Наприклад, для дітей з порушеннями слуху чи зору особлива увага приділяється доступності матеріалів (тактильні книги, відеоматеріали з сурдоперекладом) [39]. Для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату важливо враховувати фізичну доступність до місць, де проходять етнокультурні заходи [50].

Діти з когнітивними порушеннями можуть потребувати спеціальних методик, спрямованих на поступове засвоєння складних концепцій через гру, моделювання ситуацій, та наочно-практичні завдання [25]. Для дітей з емоційними чи поведінковими розладами етнокультурні практики можуть стати одним із інструментів для стабілізації емоційного стану, особливо якщо ці практики включають ритуали, які повторюються та створюють відчуття стабільності і передбачуваності [27].

Важливою умовою розвитку етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами є участь кваліфікованих педагогів і вихователів. Вони мають володіти не лише знаннями в галузі етнопедагогіки, але й методами корекційної педагогіки, щоб враховувати індивідуальні потреби кожної дитини. Це включає створення адаптованих навчальних програм, використання спеціальних методик для розвитку пізнавальних процесів, соціальних навичок та творчих здібностей у дітей [45].

Педагоги повинні виступати посередниками між культурою та дитиною, допомагаючи їй осмислити етнічні традиції, звичаї та символи через доступні форми діяльності. Це можуть бути майстер-класи з народного мистецтва, участь у фольклорних святах, вивчення народних пісень та танців. Така діяльність повинна бути інтерактивною і адаптованою відповідно до можливостей кожної дитини, з метою забезпечення її залученості та зацікавленості [24].

Ефективні методи роботи з дітьми з особливими освітніми потребами включають інтеграцію етнокультурних елементів у повсякденні навчальні та виховні процеси [28]. Наприклад, вивчення історії та традицій своєї культури може бути інтегроване в заняття з розвитку мовлення, творчі завдання або ігрові форми навчання. Також корисними є методики, що поєднують вербальні та

невербальні форми комунікації, такі як арт-терапія, музична терапія, театральні постановки, де діти можуть виразити себе через мистецтво і культуру [41].

Одним з важливих методів є використання сенсорного навчання, коли через дотик, звук та зір діти знайомляться з різними аспектами культури [51]. Наприклад, у дітей з порушеннями слуху можуть бути залучені візуальні та тактильні елементи для передачі інформації про етнічну культуру [55]. Для дітей з порушеннями зору важливими стають звукові ефекти та тактильні матеріали, які допомагають їм відчувати атмосферу етнокультурних заходів [37].

Розвиток етнічної культури тісно пов'язаний із процесом соціалізації, оскільки етнічна культура надає дітям можливість усвідомити свою соціальну роль та ідентичність у суспільстві [29]. Для дітей з особливими освітніми потребами цей процес часто є складнішим, проте етнокультурні заходи створюють безпечне середовище для соціальних взаємодій [16]. Участь у колективних заходах дозволяє дітям розвивати комунікативні навички, вчитися взаємодіяти з однолітками та дорослими, що сприяє їх інтеграції в суспільство [26].

Етнокультурні заходи також допомагають формувати у дітей з особливими потребами відчуття рівноправності і взаємоповаги. Це досягається через участь у спільних творчих проєктах, де кожна дитина, незалежно від її фізичних або інтелектуальних можливостей, може зробити свій внесок у загальну справу [21].

Таким чином, розвиток етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами є важливою складовою їх особистісного та соціального розвитку. Цей процес вимагає індивідуального підходу, гнучких методів навчання та участі професіоналів, які здатні адаптувати етнокультурні знання до потреб кожної дитини. Через культуру діти з особливими потребами можуть знаходити своє місце в суспільстві, вчитися самовираженню та формувати позитивну етнічну ідентичність.

1.4. Роль дошкільного закладу у формуванні етнічної культури

Дошкільний заклад відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку особистості дитини та формуванні її етнічної ідентичності. Саме на цьому етапі закладаються основи культурних цінностей, формується позитивне ставлення до етнічних традицій, а також відбувається первинна соціалізація. Дошкільна освіта стає тим середовищем, де діти вчаться розуміти і приймати різноманіття культур, що є необхідним для їхнього всебічного розвитку та інтеграції у суспільство [49].

Дошкільний вік є вирішальним періодом у житті дитини, коли вона активно пізнає світ і формується як особистість. У цей період дитина відкриває для себе основи своєї етнічної належності, яка включає мову, звичаї, традиції, релігійні практики та інші аспекти культури. За допомогою вихователів та педагогів дитина отримує первинні знання про культурні цінності свого народу і вчиться їх осмислювати [53].

Основним завданням дошкільних закладів є сприяння розвитку етнічної свідомості у дітей шляхом організації етнокультурного виховання. Це включає вивчення рідної мови, знайомство з народними звичаями, святами, казками, народними іграми та музикою. Через ці елементи культурної спадщини діти здобувають перші уявлення про своє етнічне походження [10].

Метою етнокультурного виховання у дошкільному віці є:

- Залучення дітей до культури свого народу;
- Розвиток національної самосвідомості;
- Виховання доброзичливого ставлення до представників різних етнічних груп;
- Розвиток сталого інтересу до пізнання та прийняття інших культурних національних цінностей [31].

Дошкільний вік характеризується інтенсивним входженням у соціальний світ, формуванням у дітей початкових уявлень про себе та суспільство, чутливістю та допитливістю. Тому цей період дуже сприятливий для формування етнокультурної обізнаності [40].

До основних компонентів формування етнокультурної компетентності належать:

- цілісний розвиток особистості дитини через залучення її до традиційної народної культури;

- виховання та повага до культури міжнаціонального спілкування, толерантності, вміння взаємодіяти з навколишнім світом, а також створення педагогічних умов формування етнокультурних компетенцій в дітей віком дошкільного віку [22].

Виховання є одним із найважливіших факторів життя та розвитку суспільства, а також процесом цілеспрямованого формування особистості в умовах спеціально організованою виховною системою [9].

Національні інтереси не можуть не враховуватись сьогодні при вирішенні будь-якого питання, що стоїть перед сучасним суспільством. Особливо важливі вони у вирішенні проблем національного виховання. Освітнім установам належить особлива роль у формуванні та вихованні особистості майбутнього фахівця із певними національними характеристиками [18].

У цьому плані дошкільний вік, як відомо, є таким періодом у становленні особистості, коли закладаються передумови громадянських якостей, повага та розуміння інших людей, незалежно від їх соціального походження, національної приналежності, мови та віросповідання, а також інтенсивно формується самосвідомість дитини [36].

У психолого-педагогічній літературі під етнічним вихованням розуміється цілеспрямована взаємодія поколінь, внаслідок якого формується етнічна самосвідомість особистості, адекватне ставлення до себе як до суб'єкта етносу та почуття гордості за нього, позитивне ставлення до мови, історії, культури свого народу, а також почуття поваги та толерантність до представників інших етносів [6].

У дітей, які відвідують дошкільний навчальний заклад з етнокультурним компонентом, більш розвинуто формуються навички співробітництва та ціннісне ставлення до культурно-історичних особливостей рідного краю, формування

професійного інтересу та бажання надалі реалізувати себе у сфері творчого, сценічного чи вокального спрямування, розвивається художній та естетичний смак. Такі діти мають вищий рівень пізнавального, емоційного та естетичного розвитку, навченості тощо [4].

Це є наслідком того, що дошкільному у навчальному закладу з етнокультурним компонентом приділяється велика увага емоційному, естетичному та пізнавального розвитку. У групах підтримується сприятлива обстановка щодо розвитку особистості дитини, діти знайомляться з природою, екологічними взаємовідносинами, культурно-історичними знаннями, витворами мистецтва [8]. У дитячому садку, завдяки етнокультурному компоненту, сприятливий фон, який так необхідний для розвитку особистості дитини, діти знайомляться з скульптурно-історичними знаннями, народними промислами, творами мистецтва, природою, екологічними взаємовідносинами, пам'ятками літератури, образотворчого та музичного мистецтва. Більш ефективним є процес використання засобів етнокультурного компонента: театральні постановки, народні ігри та свята, ансамбль, читання художньої літератури [13].

Для успішного формування етнічної культури необхідно створити в дошкільному закладі відповідне етнокультурне середовище, яке включає як матеріальні, так і нематеріальні аспекти. До матеріальних аспектів можна віднести наявність у закладі національної символіки, культурних об'єктів, етнічного одягу, а також предметів народної творчості (вишиванки, рушники, посуд тощо). Така наочна база сприяє розвитку у дітей почуття приналежності до своєї етнічної групи [11].

Нематеріальні аспекти включають педагогічний процес, спрямований на виховання культурної ідентичності через різні форми діяльності: заняття з народознавства, фольклорні заходи, театралізовані вистави, свята та традиції. Педагоги повинні активно залучати дітей до вивчення етнічної культури через інтерактивні форми навчання, що дозволяють дітям безпосередньо брати участь у культурних процесах [1].

Важливою складовою формування етнічної культури у дошкільному закладі є професійна підготовка та особистісний підхід вихователів. Вони повинні не тільки володіти глибокими знаннями про етнічні традиції та звичаї, але й бути носіями цих культурних цінностей, щоб передавати їх дітям у зрозумілій та доступній формі. Вихователь виступає в ролі посередника між дитиною і її культурним спадком, тому його роль у формуванні етнічної свідомості є ключовою [47].

Одним із завдань педагога є адаптація етнокультурних елементів до рівня сприйняття дошкільників. Діти в цьому віці мають обмежені знання і досвід, тому вихователям важливо використовувати зрозумілі для них форми: казки, ігри, розповіді, театралізовані вистави, в яких активно залучаються елементи етнічної культури [47].

Форми і методи роботи дошкільного закладу у формуванні етнічної культури повинні бути різноманітними та інтерактивними, враховуючи особливості сприйняття дітей цього віку. Ефективними методами є:

1. Народознавчі заняття. У рамках таких занять діти знайомляться з історією свого народу, народними традиціями, святами та обрядами. Важливо, щоб ці заняття мали інтерактивний характер: можна організовувати відтворення обрядових дій, таких як сватання, народні гуляння, Різдво тощо.

2. Фольклорні свята. Проведення свят, присвячених народним традиціям, дозволяє дітям не тільки спостерігати, але й активно брати участь у відтворенні національних звичаїв. Це можуть бути традиційні календарні свята (Різдво, Великдень, Масляна) або локальні культурні заходи.

3. Театралізовані вистави. У театралізованій діяльності діти можуть перевтілюватися в героїв народних казок, грати ролі в постановках, заснованих на етнокультурних мотивах. Це розвиває не тільки пізнавальні, але й комунікативні навички дітей.

4. Народні ігри. Ігри є невід'ємною частиною етнокультурної спадщини і водночас важливим інструментом розвитку дитини. Вони сприяють як

фізичному, так і соціальному розвитку дітей, розвивають навички співпраці, поваги до інших.

5. Музично-пісенні заняття. Народні пісні і танці — це потужний інструмент формування етнічної ідентичності. Використання фольклорної музики дозволяє дітям краще зрозуміти емоційний характер своєї культури.

6. Мовна діяльність. Вивчення рідної мови є основним аспектом етнокультурного розвитку. Через мову дитина засвоює значення національних символів, пізнає народну мудрість, зафіксовану в приказках, казках, загадках [13, 17].

Залучення сім'ї до процесу виховання етнічної культури є важливим аспектом, адже батьки – це перші носії етнокультурних знань і цінностей, з якими зустрічається дитина. Дошкільні заклади мають активно співпрацювати з батьками, організовуючи спільні свята, майстер-класи, тематичні заходи. Це дозволяє зміцнювати зв'язок між родиною і культурою, а також сприяє більш ефективному засвоєнню дітьми етнічних традицій [44, 54].

Важливим є проведення консультацій для батьків, де вони можуть отримати поради щодо того, як підтримувати і розвивати у своїх дітей інтерес до рідної культури. Це можуть бути рекомендації щодо читання національної літератури, участі в культурних заходах, домашніх ігор, які базуються на народних традиціях.

Дошкільний заклад має активно співпрацювати з культурними установами місцевої громади (бібліотеки, музеї, театри, будинки культури) для залучення дітей до етнокультурних подій. Спільні проєкти з культурними установами дозволяють розширити можливості для дітей у пізнанні етнічної спадщини свого народу. Організація екскурсій, відвідування виставок, зустрічі з майстрами народного мистецтва створюють умови для практичного знайомства з культурними цінностями [3].

Незважаючи на значну роль дошкільного закладу у формуванні етнічної культури, існують певні виклики, пов'язані з недостатньою увагою до цього питання з боку педагогів, нестачею спеціалізованих методик або матеріально-

технічних ресурсів. Однак розвиток етнічної культури у дошкільному закладі є перспективним напрямком, який може сприяти як культурному розвитку дитини, так і збереженню національної ідентичності в умовах глобалізації.

Висновки до першого розділу

У результаті аналізу теоретичних джерел з проблеми формування етнічної культури у дітей дошкільного віку було визначено, що цей процес є складною та багатогранною діяльністю, яка охоплює різні аспекти соціалізації дитини. Формування етнічної ідентичності та культури починається з раннього віку і є важливим етапом розвитку особистості.

Значну роль у формуванні етнічної культури відіграють дошкільні заклади, оскільки вони забезпечують дітям можливість знайомитися з культурними традиціями свого народу через різноманітні форми роботи. Дошкільні заклади сприяють розвитку в дитини позитивного ставлення до власної етнічної приналежності, толерантного ставлення до інших культур і національностей, що є важливим у сучасному полікультурному суспільстві.

Систематичне впровадження етнокультурних елементів у виховний процес, використання ігор, казок, музики, народної творчості є ефективними засобами для збагачення етнічного світогляду дітей. Важливим є залучення батьків до процесу формування етнічної культури, адже саме сім'я є первинним джерелом етнічного виховання.

Отже, процес формування етнічної культури у дітей дошкільного віку є важливим для становлення особистості, сприяє розвитку національної свідомості, толерантності та вихованню громадянськості в умовах різноманіття культурних впливів.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Аналіз стану формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами в ЗДО

Формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є важливим елементом їхньої соціалізації та особистісного розвитку. Етнічна культура, як частина загальної культури, включає традиції, мову, звичаї, моральні та етичні норми, мистецтво і ремесла, що передаються від покоління до покоління. Для дітей з ООП етнічна ідентичність є важливим елементом формування їхньої самосвідомості та національної приналежності. Однак стан формування етнічної культури у таких дітей залежить від багатьох чинників, зокрема від соціально-педагогічних умов, доступності ресурсів та адаптації навчальних програм до інклюзивного середовища.

Етнічна культура є комплексом матеріальних і духовних цінностей, звичаїв, традицій, норм поведінки та світогляду, що формуються і передаються в межах певної етнічної групи. Діти з особливими освітніми потребами, як і їх однолітки, мають право на усвідомлення своєї етнічної ідентичності та формування культурних цінностей.

Процес формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами базується на загальних психолого-педагогічних підходах. Важливе місце у цьому процесі займає формування етнічної самосвідомості, що включає: усвідомлення належності до певної етнічної групи, засвоєння традицій, звичаїв, релігії, мови та історії свого народу.

Для дітей з особливими освітніми потребами цей процес ускладнюється низкою факторів, зокрема, специфікою їхнього психофізичного розвитку, бар'єрами в соціальній адаптації, а також обмеженим доступом до культурних і

освітніх ресурсів. Проте, інтеграція етнокультурних елементів у навчально-виховний процес може значно підвищити рівень їхньої соціалізації.

З огляду на розвиток інклюзивної освіти, значення етнокультурного виховання у дошкільних закладах для дітей з особливими потребами зростає. Дослідження показують, що в багатьох закладах інклюзивна освіта включає етнокультурні елементи, проте рівень їхньої інтеграції часто є недостатнім. Це зумовлено кількома причинами:

1. Недостатня підготовка педагогів. У багатьох випадках педагоги не мають достатніх знань і навичок для ефективного впровадження етнокультурного компоненту в роботу з дітьми з особливими потребами. Вони не завжди розуміють специфіку роботи з дітьми різних національностей або не враховують особливі потреби дітей з інвалідністю.

2. Обмежені ресурси. У багатьох закладах дошкільної освіти відсутні необхідні ресурси для етнокультурного виховання: адаптовані підручники, дидактичні матеріали, інтерактивні програми. Це значно ускладнює процес ознайомлення дітей з різними культурами.

3. Відсутність системного підходу. У деяких закладах етнокультурне виховання здійснюється без системного підходу, що ускладнює формування у дітей стійких етнічних уявлень. Діяльність проводиться епізодично, без інтеграції в загальний навчальний процес.

Аналіз наукових досліджень і педагогічної практики вказує на те, що процес формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами стикається з низкою проблем. Основні з них включають:

1. Більшість існуючих освітніх програм, орієнтованих на етнокультурне виховання, не враховують особливості розвитку дітей з ООП. Програми часто базуються на стандартизованих підходах, які не забезпечують доступності для всіх учасників. Наприклад, діти з порушеннями зору або слуху можуть не отримати повноцінного доступу до матеріалів, що передбачають використання візуальних або звукових елементів.

2. Педагоги дошкільних закладів, що працюють з дітьми з ООП, часто не мають достатньої підготовки у сфері етнокультурного виховання. Вони можуть стикатися з труднощами в адаптації методів та засобів навчання до особливих потреб дітей, що ускладнює процес передачі культурних цінностей та традицій.

3. Середовище, в якому виховується дитина, відіграє важливу роль у її культурному розвитку. Однак у багатьох випадках діти з ООП мають обмежений доступ до етнокультурних подій, фестивалів або зустрічей, де можна було б знайомитися з культурною спадщиною свого народу. Через це їхня участь у культурному житті громади може бути менш активною, ніж у дітей без порушень.

4. Важливу роль у вихованні етнічної свідомості дітей відіграють їхні батьки. Однак у багатьох випадках батьки не отримують достатньо інформації про те, як підтримувати розвиток етнічної культури у дитини з ООП. Відсутність належної підтримки з боку фахівців і громади може призвести до того, що батьки зосереджуються більше на базових потребах дитини, залишаючи поза увагою культурну ідентичність.

Аналізуючи сучасний стан формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами, важливо враховувати специфіку різних типів порушень та їхній вплив на можливості пізнання культурних елементів.

1. Для дітей з порушеннями слуху основним бар'єром у формуванні етнічної культури є обмежений доступ до звукових елементів культури, таких як мова, музика, пісні. Багато елементів етнічної спадщини передаються саме через звукові форми, що ускладнює їх засвоєння. Адаптація для таких дітей вимагає активного використання жестової мови, візуальних образів та мультимедійних технологій, які допомагають компенсувати відсутність звукового сприйняття.

2. У випадку дітей з порушеннями зору головною проблемою є обмежений доступ до візуальних елементів етнічної культури – таких як традиційні костюми, предмети мистецтва, архітектура. Такі діти потребують адаптації через тактильні матеріали, наприклад, моделі національних костюмів, архітектурних об'єктів чи національних символів, які можна досліджувати дотиком. Також можуть бути ефективними аудіоописи для передачі візуальних елементів.

3. Діти з інтелектуальними порушеннями можуть мати труднощі у розумінні абстрактних понять, таких як культурна спадщина, етнічна ідентичність або національні традиції. У цьому випадку важливо використовувати методи, що спрощують подачу матеріалу, акцентуючи увагу на простих і доступних для розуміння елементах культури, таких як народні ігри, прості пісні та танці.

4. Для дітей з порушеннями моторики бар'єром у формуванні етнічної культури може бути обмежена можливість участі в рухливих елементах культури, таких як танці або ремесла. Для них важливо адаптувати навчання, включаючи вправи на розвиток моторики та створення спеціальних умов для участі в етнокультурних заходах (наприклад, з використанням індивідуальних засобів реабілітації).

Інклюзивна освіта є однією з ключових умов, що сприяють формуванню етнічної культури у дітей з ООП. Вона забезпечує рівний доступ до навчальних програм, які включають етнічну складову, і дозволяє дітям з ООП брати участь у культурному житті нарівні зі своїми однолітками.

Важливо зазначити, що інклюзивне середовище сприяє розвитку толерантності та культурної відкритості у всіх дітей, незалежно від їхніх особливих потреб. Виховання дітей з різними можливостями в одному соціокультурному середовищі дозволяє їм краще розуміти і поважати культуру один одного, що є ключовим елементом формування їхньої етнічної свідомості та соціальної взаємодії.

Батьки та педагоги є важливими учасниками процесу формування етнічної культури у дітей з ООП. Вони повинні не лише забезпечувати дитині доступ до культурних матеріалів, але й активно брати участь у процесі виховання етнічної свідомості, сприяти розширенню знань про культуру свого народу і розумінню її цінностей.

Педагоги дошкільних закладів повинні володіти необхідними знаннями та навичками для адаптації навчальних матеріалів під потреби дітей з різними порушеннями. Це може включати використання спеціальних навчальних

програм, які дозволяють дітям з ООП краще розуміти і засвоювати культурні знання.

Батьки, зі свого боку, повинні сприяти розвитку етнічної свідомості дитини в домашніх умовах, підтримуючи традиції, звичаї та обряди, що передаються в родині. Важливим є також залучення батьків до спільних культурних заходів у рамках дошкільного закладу, що сприятиме формуванню позитивного ставлення до етнічної культури у дітей з ООП.

Основною проблемою є відсутність адаптованих програм та методичних рекомендацій для вихователів щодо формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивні програми часто не враховують культурні та етнічні особливості дітей, що може призводити до ізоляції або дискримінації.

Перспективи розвитку включають:

1. Розробка адаптованих програм. Необхідно створювати навчальні матеріали, які б враховували особливості розвитку дітей з інвалідністю та інтегрували етнокультурні компоненти.

2. Підвищення кваліфікації педагогів. Важливо забезпечити підготовку вихователів та вчителів для роботи з дітьми з різними етнічними та культурними потребами, а також для ефективного інтегрування етнокультурного виховання в інклюзивний процес.

3. Інтерактивні та мультимедійні засоби. Використання сучасних технологій, таких як мультимедійні презентації, інтерактивні ігри та адаптовані відео, може значно сприяти підвищенню рівня етнокультурного виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Стан формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами вимагає вдосконалення та впровадження нових підходів. Використання адаптованих програм та сучасних методик дозволить підвищити рівень етнокультурної обізнаності дітей та сприяти їхньому гармонійному розвитку в полікультурному середовищі.

Отже, аналіз стану формування етнічної культури у дітей з ООП показує, що цей процес потребує спеціального підходу, адаптації навчальних програм та активної участі педагогів, батьків та громади. Інклюзивна освіта відкриває нові можливості для розвитку етнічної свідомості у таких дітей, але для досягнення успіху необхідно враховувати індивідуальні потреби кожної дитини.

2.2. Інклюзивні технології у вихованні етнічної культури

Формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах інклюзивної освіти вимагає використання адаптованих підходів і технологій. Інклюзивні технології є комплексом методів, засобів та прийомів, що дозволяють дітям з ООП успішно інтегруватися у соціокультурне середовище, зберігаючи власну етнічну ідентичність і розвиваючи її в умовах культурного різноманіття. Основна мета інклюзивних технологій – забезпечити кожній дитині можливість брати активну участь у пізнанні етнічної культури через доступні для неї форми діяльності.

Інклюзивна освіта базується на кількох важливих принципах, які стають основою для впровадження технологій, спрямованих на розвиток етнічної культури:

1. Принцип доступності: усі діти, незалежно від фізичних, психологічних чи соціальних обмежень, повинні мати рівний доступ до матеріалів, що сприяють розвитку етнічної культури. Це передбачає адаптацію змісту та методів навчання для дітей з різними типами особливих освітніх потреб.

2. Принцип індивідуалізації навчання: кожна дитина має унікальні потреби, і освітні методи повинні бути адаптовані до її індивідуальних особливостей. Виховання етнічної культури повинно враховувати індивідуальний темп розвитку дитини, її інтереси та можливості.

3. Принцип культурного різноманіття: інклюзивна освіта повинна враховувати етнічне різноманіття, допомагати дітям з особливими освітніми потребами усвідомлювати свою етнічну ідентичність, а також знайомитися з культурами інших народів. Це сприяє формуванню міжкультурної толерантності та розуміння.

Ефективне впровадження інклюзивних технологій у виховання етнічної культури значною мірою залежить від кваліфікації та підходів вихователів. Вони повинні володіти навичками використання сучасних технологій, адаптації матеріалів до потреб кожної дитини, а також створювати позитивне середовище, де кожна дитина відчуває себе частиною загальної культури.

Важливою складовою є також підготовка вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в контексті етнокультурного виховання. Це може бути досягнуто через організацію семінарів, тренінгів, курсів підвищення кваліфікації, де вихователі можуть навчитися застосовувати сучасні інклюзивні методики та технології.

Для ефективної реалізації виховання етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами використовуються різні інклюзивні технології, які спрямовані на подолання бар'єрів у доступі до освітніх матеріалів та забезпечення повноцінної участі в навчальному процесі.

1. Мультимедійні технології. Використання мультимедійних презентацій, інтерактивних ігор, анімацій та відео є одним із найефективніших способів донесення етнокультурного матеріалу до дітей. Такі засоби дають можливість візуалізувати традиції, обряди, національні костюми та інші культурні елементи. Для дітей з особливими освітніми потребами це особливо корисно, оскільки вони можуть краще засвоювати матеріал через зорове або аудіальне сприйняття.

2. Адаптовані навчальні матеріали. Це можуть бути книги зі збільшеним шрифтом для дітей з вадами зору, аудіокниги для дітей з порушеннями слуху або матеріали, які спрощено подають етнокультурні знання

для дітей із затримкою психічного розвитку. Адаптація матеріалів дозволяє кожній дитині брати участь у навчальному процесі на рівних умовах.

3. Проектна діяльність. Впровадження проектної діяльності, де діти можуть самостійно досліджувати певні аспекти своєї або інших етнічних культур, сприяє активному засвоєнню етнічних знань. Наприклад, створення етнічних костюмів, малювання національних орнаментів, виготовлення народних іграшок тощо. Такі проекти дозволяють дітям з особливими потребами виявляти свої таланти та інтегруватися в групову діяльність.

4. Ігрові технології. Національні ігри, адаптовані до можливостей дітей з особливими потребами, є чудовим способом залучення дітей до активної участі в процесі вивчення культури. Ігрові технології дозволяють поєднувати фізичну активність із пізнавальними завданнями, що сприяє не тільки фізичному розвитку, але й глибшому розумінню культурних аспектів.

5. Соціальні мережі та онлайн-платформи. Для дітей старшого віку, які мають доступ до Інтернету, можуть використовуватися освітні платформи та соціальні мережі для вивчення етнокультурних особливостей. Наприклад, спеціально створені веб-сайти або онлайн-курси з інтерактивним контентом можуть стати доступними джерелами для вивчення культури свого народу або інших етносів.

Інтерактивні технології спрямовані на створення умов, в яких діти є не пасивними учасниками навчального процесу, а активними дослідниками та учасниками культурного діалогу. Це особливо важливо для дітей з ООП, оскільки такий підхід дозволяє їм краще взаємодіяти з етнокультурними цінностями через діяльність, спрямовану на розвиток їхніх когнітивних і соціальних навичок [107].

Одним з найбільш ефективних засобів є ігрові технології, що дозволяють занурити дитину в етнічний контекст через рольові ігри, що моделюють традиційні обряди, свята, ремесла. Наприклад, участь дітей у святкових заходах, де відтворюються національні танці, пісні чи кулінарні традиції, дозволяє їм відчувати свою приналежність до певної культури. Важливо, щоб під час таких

заходів діти з ООП отримували додаткову підтримку педагогів або асистентів, які могли б допомогти їм адаптуватися до групової діяльності [107].

Окрім ігор, інтерактивні методи можуть включати майстер-класи, воркшопи або театральні постановки на тему етнічних традицій, де кожна дитина, незалежно від своїх особливих освітніх потреб, може бути залучена до процесу створення, використовуючи свої індивідуальні здібності. Для дітей з порушеннями моторики або сенсорними порушеннями можуть бути створені спеціальні умови, наприклад, використання тактильних матеріалів, адаптованих для розуміння елементів етнічної культури [303].

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють значну роль в інклюзивній освіті, адже дозволяють створювати навчальні матеріали, адаптовані для дітей з різними порушеннями. Використання ІКТ у вихованні етнічної культури полягає в інтеграції мультимедійних засобів, віртуальних турів по національних музеях, інтерактивних програм, де можна знайомитися з культурною спадщиною різних народів через візуальні та звукові ефекти [303].

Для дітей з порушеннями слуху можна використовувати відеоматеріали з субтитрами або жестовою мовою, що дозволяє їм бути повністю залученими в процес навчання. Діти з порушенням зору можуть скористатися аудіогідами або тактильними матеріалами, що відображають етнічні елементи (наприклад, моделі національного одягу або архітектурних споруд, виконані в 3D для дотику) [304].

Інформаційно-комп'ютерні технології також дозволяють створювати адаптовані навчальні платформи, де діти можуть навчатися у власному темпі, отримуючи доступ до різноманітних ресурсів, що ілюструють етнічну культуру через відео, аудіо, анімацію тощо. Наприклад, інтерактивні карти світу з позначенням етнічних регіонів і традицій можуть бути ефективним інструментом для вивчення різних культур навіть для дітей з обмеженими когнітивними можливостями.

Оскільки соціалізація є ключовим елементом в інклюзивній освіті, етнічне виховання має важливе значення для формування у дітей з ООП навичок

взаємодії з представниками інших культур. Соціокультурні проєкти, в яких діти беруть участь разом із своїми однолітками з різних етнічних груп, дозволяють їм не лише вивчати власну культуру, але й розвивати повагу до інших.

Організація інтеркультурних зустрічей, фестивалів, де діти разом зі своїми родинами представляють елементи своєї етнічної спадщини, сприяє соціалізації та інтеграції в ширший культурний простір. Важливою складовою цих заходів є спільне виконання завдань, наприклад, підготовка до етнічного свята, створення національного костюму або приготування традиційної страви.

Інклюзивні технології враховують індивідуальні особливості дітей з ООП, що має значення під час організації етнокультурного виховання. Наприклад, для дітей з інтелектуальними порушеннями навчальні матеріали повинні бути максимально простими та доступними для розуміння. Для цього використовуються адаптивні підходи, такі як спрощення лексики, зображення ключових елементів культури у вигляді простих символів або картинок [300].

Діти з порушеннями слуху можуть використовувати жестову мову для взаємодії з етнокультурними матеріалами. Існують спеціальні методики, які дозволяють викладати інформацію про культуру за допомогою візуальних засобів, жестових знаків і мови тіла, що створює для них можливість сприйняття культурного контексту через доступні форми комунікації [300].

Діти з порушеннями зору можуть брати участь у заняттях через дотик. Наприклад, під час вивчення національних костюмів можна використовувати моделі з різними текстурами тканин, які дозволять дитині доторкнутися до елементів традиційного одягу.

Етнічна культура включає не лише знання про традиції, але й емоційне занурення у світ культурних цінностей. Для дітей з ООП важливо створити емоційно сприятливе середовище, де вони могли б не лише навчатися, але й відчувати етнічну культуру через емоції.

Одним з ефективних методів є музикотерапія, коли діти знайомляться з національною музикою своєї культури, вчать виконувати традиційні пісні або

грати на національних музичних інструментах. Музика викликає емоційний відгук і допомагає дитині краще відчувати зв'язок з етнічною ідентичністю.

Танці та рухливі ігри також є потужним засобом для емоційного розвитку. Діти можуть брати участь у народних танцях, вивчаючи через рухи традиційні елементи етнічної культури. Це особливо важливо для дітей з моторними порушеннями, оскільки дає можливість працювати з тілесністю та відчувати гармонію між культурою і фізичним вираженням [1001].

Успішне використання інклюзивних технологій у вихованні етнічної культури неможливе без активної участі педагогів та батьків. Педагоги повинні мати відповідну підготовку, щоб ефективно використовувати інклюзивні технології, а також знати основи етнокультурного виховання. Батьки, зі свого боку, відіграють важливу роль у підтримці та розвитку етнічної ідентичності дитини в домашньому середовищі.

Отже, інклюзивні технології у вихованні етнічної культури забезпечують дітям з ООП можливість не лише пізнавати культуру свого народу, але й брати активну участь у її збереженні та розвитку, сприяючи їхньому всебічному розвитку та соціальній інтеграції.

Висновки до другого розділу

Формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є складним, але важливим процесом, який вимагає адаптації навчальних програм до індивідуальних потреб кожної дитини. Основні труднощі в цьому процесі пов'язані з обмеженим доступом до культурних матеріалів та недостатньою підготовкою педагогів до роботи з дітьми з ООП.

Інклюзивні технології, такі як інтерактивні ігри, майстер-класи, мультимедійні засоби та соціокультурні проекти, дозволяють дітям з ООП зануритися в етнічну культуру через доступні форми діяльності. Ці технології

допомагають покращити соціальну інтеграцію дітей та формування їхньої етнічної свідомості.

Важливу роль у формуванні етнічної культури у дітей з ООП відіграють педагоги та батьки. Педагоги повинні володіти знаннями про інклюзивні технології та методики етнокультурного виховання, а батьки – активно підтримувати цей процес у домашніх умовах.

Інклюзивна освіта сприяє розвитку етнічної свідомості не лише у дітей з ООП, але й у їхніх однолітків. Виховання в умовах спільного соціокультурного середовища допомагає всім дітям розвивати толерантність, повагу до культурного різноманіття та взаєморозуміння.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

3.1. Організація та етапи експерименту

Організація експериментального дослідження з формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами вимагала чіткого планування та етапності. Експеримент проводився в умовах закладів дошкільної освіти м. Чернігів, а саме: КП «Дошкільний навчальний заклад № 51 «Барвінок» (експериментальна група) та Чернігівський дошкільний навчальний заклад № 32 «Веселка» (контрольна група), що функціонує за інклюзивною програмою. Метою експерименту було визначення ефективності впровадження етнокультурних елементів у навчально-виховний процес для формування у дітей з особливими освітніми потребами етнічної свідомості та ідентичності.

Учасниками експерименту стали діти віком від 4 до 6 років, які мали різні особливості розвитку, зокрема діти з порушеннями слуху, зору, інтелектуальними порушеннями, а також з порушеннями моторики. Експериментальна група дітей складалася з 15 осіб. Експериментальна група брала участь у освітньому процесі з активним впровадженням етнокультурних елементів, тоді як у контрольній групі виховання здійснювалося за стандартною програмою без спеціального акценту на етнічну культуру. Контрольна група складалася з 13 дітей. Контрольна група не мала у освітньо-виховному процесі впровадження етнокультурних елементів .

До участі в експерименті також було залучено педагогів та батьків дітей. Педагоги, які працювали з експериментальною групою були активними у роботі щодо впровадження етнокультурних методик у освітній процес.

Експеримент складався з трьох основних етапів: підготовчого, основного (впроваджувального) та заключного (оцінювального).

1. Підготовчий етап. Було проведено констатувальний експеримент: проведено тестування (адаптована анкета за Додатком Б яка включала 5 питань. Результати показали однорідність КГ та ЕГ). На цьому етапі проводилася робота з підготовки педагогів, а також підбір відповідних методик та матеріалів для проведення експерименту.

Під час підготовчого етапу було розроблено програму виховання етнічної культури (представлена у Додатку А), яка включала елементи народної творчості, національні ігри, пісні, ремесла, знайомство з культурною спадщиною свого народу через мультимедійні засоби та адаптовані матеріали.

2. Основний етап (впроваджувальний). На цьому етапі етнокультурні елементи активно впроваджувалися в освітній процес експериментальної групи. Діти брали участь у заняттях, присвячених традиціям, звичаям та святам української культури. Акцент робився на інтерактивних методах, таких як народні ігри, адаптовані ремесла, спільне виготовлення національних символів та виробів. Крім того, проводилися театралізовані вистави з використанням народних казок і пісень, які сприяли розвитку національної самосвідомості.

3. Заключний етап (оцінювальний). На завершальному етапі проводилася оцінка результатів впровадження етнокультурних елементів. Для цього було застосовано методики кількісного та якісного аналізу, що дозволило оцінити зміни у рівні етнічної свідомості та культурної ідентифікації у дітей експериментальної групи порівняно з контрольною групою.

Для збору даних щодо ефективності експерименту було використано низку методів, зокрема:

- Спостереження за дітьми під час навчального процесу. Проводилося спостереження за активністю дітей у процесі занять, їхнім рівнем зацікавленості та участі у заходах, що стосуються етнокультурної тематики.

- Тестування рівня знань дітей про етнічну культуру (Додаток Б). Було проведено тест, який включав завдання на визначення культурних символів, знання народних казок, традицій, свят.

- Аналіз творчих робіт дітей. Вивчення малюнків, виробів та інших творчих робіт дітей допомогло оцінити рівень засвоєння етнокультурних знань та навичок.

Ці інструменти дозволили зібрати необхідні дані для аналізу результатів експерименту.

3.2. Методика проведення експерименту

Методика проведення експериментального дослідження з формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами базувалася на системному та комплексному підході. Основою методики стало впровадження етнокультурних елементів в освітньо-виховний процес через адаптовані форми роботи з дітьми різних категорій. Програма враховувала особливості розвитку кожної дитини, що забезпечило індивідуальний підхід до навчання та виховання етнічної культури.

Основні принципи методики:

1. Індивідуальний підхід. Усі заняття були адаптовані до індивідуальних можливостей дітей з ООП. Враховувалися специфічні потреби кожної дитини в залежності від її типу порушень, що дозволило максимально ефективно інтегрувати етнокультурні елементи в процес навчання.

2. Інтерактивність та залучення. Навчальні заняття та виховні заходи були організовані у формі інтерактивних ігор, практичних завдань і спільної творчої діяльності, що сприяло активному залученню дітей. Використання народних ігор, адаптованих до можливостей дітей, театралізованих вистав та інсценувань народних казок сприяло формуванню позитивного емоційного сприйняття етнічної культури.

3. Емоційно-ціннісний підхід. Особлива увага приділялася створенню емоційно позитивного середовища, в якому діти могли б відчувати себе впевненими і залученими. Етнокультурні елементи, такі як пісні, танці, свята, використовувалися для формування у дітей позитивних асоціацій з національною культурою.

4. Соціалізація через культуру. Одним з ключових завдань методики було сприяння соціалізації дітей через участь у колективних культурних заходах. Це допомагало не тільки розвивати їхню етнічну свідомість, але й інтегруватися у соціальне життя через спільну діяльність з однолітками.

Методика передбачала проведення занять з використанням різних форм роботи, що відповідали можливостям і потребам дітей з ООП.

1. Тематичні заняття. У рамках експерименту проводилися заняття, присвячені різним аспектам української етнічної культури. Теми занять включали такі розділи, як:

- Народні казки та легенди.
- Традиційні українські ремесла (ліпка, вишивка, ткацтво).
- Українські свята та обряди.
- Етнічні символи та їхнє значення.

Для кожного заняття використовувалися адаптовані навчальні матеріали, які відповідали можливостям дітей з різними порушеннями. Наприклад, для дітей з порушеннями зору під час заняття з народних ремесел застосовувалися матеріали, щоб вони могли на дотик відчутти текстури і форми предметів.

2. Народні ігри та фізична активність. Важливим елементом програми були народні ігри, які адаптувалися до потреб дітей з порушеннями моторики або іншими обмеженнями. Наприклад, для дітей з порушеннями рухової активності використовували спрощені варіанти ігор або замінювали рухи на доступні для них форми.

3. Музично-ритмічні заняття. Музика займає важливе місце в українській культурі, тому на заняттях широко використовувалися народні пісні, танці та музичні інструменти. Для дітей з порушеннями слуху музика подавалася через

візуальні ритми та рухи, а для дітей з іншими порушеннями використовували спрощені мелодії, які вони могли легко запам'ятати та повторювати.

4. Творчі майстерні. У ході занять з дітьми організовувалися творчі майстерні, де вони створювали вироби за мотивами української етнічної культури. Ця форма роботи дозволяла дітям відчувати себе частиною культурного процесу та закріпити отримані знання через практичну діяльність. Наприклад, вони ліпили з глини національні символи або створювали орнаменти.

Для дітей з ООП методика включала використання спеціальних технологій і засобів навчання, зокрема:

1. Мультимедійні технології. Використовувалися інтерактивні засоби, такі як електронні книги, відео та мультфільми, що були адаптовані для дітей з ООП. Це дозволяло візуально і за допомогою слуху передати складні культурні елементи.

2. Адаптовані підручники та матеріали. Для дітей з порушеннями зору або слуху було створено спеціальні адаптовані матеріали: рельєфні малюнки, аудіоописи, жестові переклади. Це дозволяло кожній дитині отримати доступ до культурних знань, відповідно до її особливостей.

3. Засоби для розвитку моторики. Під час творчих майстерень використовувалися спеціальні пристрої для дітей з порушеннями моторики, що дозволяли їм брати участь у виготовленні етнокультурних виробів.

Після завершення експерименту було проведено підсумковий аналіз, який дозволив оцінити, наскільки ефективними були обрані методики у формуванні етнічної культури.

3.3. Результати впровадження етнокультурних елементів до освітнього процесу ЗДО

Впровадження етнокультурних елементів у навчально-виховний процес для дітей з особливими освітніми потребами мало на меті не лише підвищення

рівня етнічної свідомості, а й покращення соціальної адаптації, емоційного розвитку та творчого потенціалу дітей. Результати експерименту засвідчили значні позитивні зміни в різних аспектах розвитку дітей експериментальної групи, що проходила навчання за програмою з активним залученням етнокультурних елементів.

Одним з основних завдань впровадження етнокультурних елементів було формування у дітей з особливими освітніми потребами етнічної свідомості та культурної ідентичності. Це завдання було досягнуто через систематичне залучення дітей до занять, що були побудовані на основі українських національних традицій, звичаїв, ремесел та свят (Додаток А).

Після завершення експерименту було проведено тестування рівня знань дітей про етнічну культуру, яке показало, що діти експериментальної групи суттєво випередили своїх однолітків з контрольної групи у знанні народних казок, пісень, символів та обрядів. Зокрема, діти з експериментальної групи краще розуміли значення національних символів, таких як вишиванка, тризуб, пшеничні колоски, червона калина тощо. Вони змогли чітко пояснити значення таких свят, як Різдво, Івана Купала, Великдень, а також розуміли, чому ці традиції є важливими для української культури.

Такий високий рівень знань та розуміння етнічної культури був досягнутий завдяки комплексному підходу до навчання. Педагоги активно використовували народні казки, легенди, обряди, а також інтерактивні форми роботи, що робило процес навчання цікавим і доступним для дітей з різними порушеннями розвитку.

Одним з ключових показників успішності експерименту стало підвищення творчої активності дітей. Заняття з народних ремесел, створення національних символів, виготовлення аплікацій та інших виробів за мотивами української етнічної культури сприяли розвитку у дітей не тільки знань про етнокультуру, але й формували практичні навички, необхідні для творчого самовираження.

Аналіз творчих робіт дітей експериментальної групи показав, що вони не тільки відображали етнокультурні мотиви у своїх малюнках, ліплених виробах

та інших роботах, але й проявляли велику зацікавленість у виконанні таких завдань. Наприклад, під час занять з ліплення діти створювали національні символи, такі як українські обереги, символи та орнаменти, використовуючи глину, пластилін та інші матеріали. Деякі діти демонстрували високий рівень креативності, додаючи до своїх робіт власні унікальні елементи.

Особливо позитивним було те, що діти з особливими освітніми потребами, які раніше демонстрували меншу активність та мотивацію до навчання, стали активно брати участь у заняттях. Інтерактивні методи, використані в процесі навчання, а також адаптація завдань до потреб кожної дитини сприяли підвищенню їхньої зацікавленості та бажання творити.

Окремим важливим аспектом оцінки результатів експерименту стало вивчення емоційних та поведінкових змін у дітей. Спостереження за дітьми під час занять засвідчило, що інтерактивні методи навчання з використанням етнокультурних елементів мали позитивний вплив на їхній емоційний стан. Діти стали більш впевненими у собі, відкритими до спілкування та активної взаємодії з однолітками та педагогами.

Особливо важливими були заняття з музично-ритмічної діяльності та театралізовані вистави на основі народних казок і пісень. Вони сприяли розвитку емоційної сфери дітей, формуванню позитивного ставлення до національної культури через її емоційно-ціннісне сприйняття. Діти з радістю брали участь у таких заняттях, демонстрували великий емоційний підйом та інтерес до української культури.

Педагоги відзначали, що після впровадження етнокультурних елементів у навчальний процес діти стали більш дисциплінованими, організованими, готовими до співпраці. Це особливо проявилось під час колективних занять, де діти демонстрували вміння працювати у команді, підтримувати один одного та дотримуватися правил.

Важливим елементом успішного впровадження етнокультурних елементів у навчально-виховний процес стало залучення батьків до участі в цьому процесі. Батьки дітей з експериментальної групи пройшли спеціальні тренінги та

консультації, де отримали інформацію про важливість етнокультурного виховання і способи підтримки дітей у навчанні вдома.

Спільні культурні заходи, які організовувалися під час експерименту, стали чудовою можливістю для батьків глибше ознайомитися з культурними традиціями та сприяти розвитку етнічної ідентичності своїх дітей. Наприклад, свята, такі як Івана Купала чи Різдво, проводилися у вигляді театралізованих вистав та майстер-класів, де діти разом з батьками виготовляли національні костюми, виконували народні пісні, створювали святкові обереги.

Залученість батьків сприяла створенню сприятливого емоційного середовища вдома, де діти могли продовжувати знайомитися з національною культурою через читання народних казок, перегляд фільмів та спільну творчість. Це, у свою чергу, сприяло закріпленню знань, набутих дітьми під час навчання.

Одним з основних результатів експерименту було поліпшення соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Завдяки інтерактивним методам роботи та колективним культурним заходам діти краще інтегрувалися у соціальне життя дошкільного закладу. Вони стали більш відкритими до спілкування з однолітками, краще адаптувалися до колективної діяльності, демонстрували більшу готовність до співпраці.

Значна частина успіху в соціалізації дітей була досягнута завдяки участі в колективних етнокультурних заходах, таких як театралізовані вистави, народні ігри та спільні творчі проекти. Ці заходи не лише сприяли розвитку етнічної свідомості, але й допомагали дітям відчувати себе частиною колективу, навчитися взаємодіяти та підтримувати один одного.

Для оцінки результатів впровадження етнокультурних елементів було використано комплексну систему методик, яка включала спостереження за поведінкою дітей під час занять, тестування знань дітей про етнічну культуру, а також аналіз творчих робіт. Результати кількісного та якісного аналізу свідчать про те, що використані методики були ефективними у формуванні етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами.

За допомогою тесту (Додаток Б) нами було визначено рівень знань дітей про етнічну культуру шляхом оцінювання їхнього розуміння культурних символів, знання народних казок, традицій, свят та інших елементів народної спадщини. Результати тестування дітей контрольної та експериментальної груп представлені у Табл. 3.1.

Таблиця 3.1.

**Результати тестування дітей для визначення рівня знань дітей
про етнічну культуру**

	Експериментальна група	Контрольна група
Високий рівень	11 дітей	2 дітей
Середній рівень	4 дітей	3 дітей
Початковий рівень	0 дітей	8 дітей

Проведене тестування дало можливість нам сформулювати наступні висновки:

1. Ефективність програми: Діти з експериментальної групи, які брали участь у програмі виховання етнічної культури, показали набагато вищі результати, ніж діти з контрольної групи. Це свідчить про те, що систематичне залучення до занять з елементами етнічної культури позитивно впливає на рівень знань дітей про народні традиції, символи, казки та ремесла.

2. Порівняння груп: Експериментальна група має значно більшу кількість дітей з високим рівнем знань (11 дітей проти 2 у контрольній групі) і жодного з низьким рівнем знань, тоді як контрольна група показала 8 дітей з низьким рівнем знань. Це свідчить про те, що без додаткової програми розвитку етнічної культури діти менш обізнані про свою культурну спадщину.

3. Середній рівень: Обидві групи мають схожі результати на середньому рівні (4 в експериментальній та 3 у контрольній), але загальний розподіл рівнів демонструє явну перевагу експериментальної групи в напрямку кращого засвоєння матеріалу.

Отже, результати впровадження етнокультурних елементів у освітній процес показали значну ефективність у формуванні етнічної свідомості, творчого потенціалу, емоційного розвитку та соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Використання інтерактивних та індивідуальних методів роботи, а також залучення батьків до процесу виховання сприяли комплексному розвитку дітей та їхньому інтегруванню у соціальне середовище. Впроваджена програма, адаптована для дітей з ООП, продемонструвала свою ефективність. Вона суттєво підвищила рівень знань дітей про етнічну культуру, порівняно з контрольною групою, яка не брала участі в програмі.

Висновки до третього розділу

Експериментальне дослідження, проведене з метою формування етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами, підтвердило високу ефективність впровадження етнокультурних елементів у навчально-виховний процес.

Використані інтерактивні методи, такі як народні ігри, ремесла, театралізовані вистави, створення національних символів, дали змогу дітям не лише глибше засвоїти знання про етнічну культуру, але й розвинути творче мислення та практичні навички.

Порівняння експериментальної та контрольної груп показало значну перевагу дітей, які брали участь у програмі. Експериментальна група демонструвала вищий рівень знань про народні традиції, символи, казки та ремесла, у порівнянні з контрольною групою, яка не брала участь у програмі.

Діти з особливими освітніми потребами стали більш впевненими у собі, відкритими до спілкування та активної взаємодії з однолітками та педагогами. Вони краще інтегрувалися у колективну діяльність, що покращило їхню соціальну адаптацію.

Використання інтерактивних та індивідуальних методів роботи, а також залучення батьків до процесу виховання сприяли комплексному розвитку дітей та їхньому інтегруванню у соціальне середовище. Впроваджена програма, адаптована для дітей з ООП, продемонструвала свою ефективність. Вона суттєво підвищила рівень знань дітей про етнічну культуру, порівняно з контрольною групою, яка не брала участі в програмі.

Отже, впроваджені методики показали себе ефективними у комплексному розвитку дітей з особливими освітніми потребами, підвищивши їх рівень етнічної свідомості, соціальної адаптації та творчого потенціалу.

ВИСНОВКИ

Виходячи з основних завдань кваліфікаційної роботи, можна сформулювати наступні висновки:

1. Формування етнічної культури в дошкільному віці має особливе значення для становлення особистості. Теоретичні дослідження показують, що цей процес ґрунтується на врахуванні вікових особливостей сприйняття культурних норм і цінностей. Основними чинниками, що впливають на розвиток етнічної культури, є сімейне оточення, соціальне середовище та педагогічний вплив. Важливими аспектами є інтеграція елементів народної творчості, традиційних цінностей та національних свят у навчально-виховний процес.

2. У дітей з особливими освітніми потребами розвиток етнічної свідомості відбувається в умовах спеціально організованої педагогічної діяльності, яка враховує індивідуальні особливості кожної дитини. Особливості розвитку етнічної свідомості в цій групі пов'язані з необхідністю адаптації педагогічних методів та засобів для забезпечення доступності інформації, формування позитивного ставлення до власної етнічної належності та взаємодії з іншими культурними групами.

3. Розроблені методичні підходи для виховання етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами включають інтеграцію елементів фольклору, народних ігор, національних пісень, рукоділля та мультимедійних технологій. Апробація цих підходів показала, що використання адаптованих матеріалів дозволяє ефективно ознайомлювати дітей з національною культурною спадщиною та сприяє формуванню їхньої етнічної ідентичності.

4. Аналіз практичної діяльності показав, що застосування запропонованих педагогічних підходів позитивно впливає на виховання етнічної культури у дітей з особливими освітніми потребами. Дослідження ефективності методик виявило зростання інтересу дітей до національних традицій, покращення їхньої здатності взаємодіяти з культурними елементами, а також розвиток позитивної етнічної ідентифікації. Експериментально підтверджено,

що поєднання традиційних і сучасних методик сприяє комплексному формуванню етнічної свідомості та культурної компетентності.

Отже, комплексний підхід, що поєднує традиційні й сучасні методики, є дієвим засобом для виховання етнічної культури у дошкільнят, особливо тих, хто потребує спеціальної освітньої підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщук А. М. Актуальні проблеми дошкільної та інклюзивної освіти: навч. посібн. для студентів другого (магістерського) рівня спеціальності 012 Дошкільна освіта. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 268 с.
2. Ашиток Н. І. Культурологічний підхід до вивчення проблем інклюзивної освіти. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2019. № 2 (30). С.110-113.
3. Бабій Н. Особливості етнопсихологічних уявлень дітей старшого дошкільного віку. *Український науковий журнал «Освіта регіону»*. 2016. № 2. С. 253-257.
4. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти) : нова редакція / наук. кер. Т. О. Піроженко; авт. кол.: О. М. Байер, О. К. Безсонова, Н. В. Гавриш та ін. Київ, 2021. 37 с. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 10.08.2024).
5. Березюк О. С. Методичні засади формування етнокультурної компетентності особистості. *Освітологічний дискурс*. 2015, № 3 (11). С. 13-21.
6. Березюк О. С. Педагогічні засади формування етнокультурної компетентності особистості. *Тенденції модернізації національних освітніх систем: збірник наукових праць*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 158 с.
7. Березюк О. С. Проблема формування етнокультурної компетентності в науковій літературі. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції / За ред. О. А. Дубасенюк, В. А. Ковальчук*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 278-285.

8. Беленька Г., Половіна О., Кондратець І. Програма «Дитина» : нові підходи й змістові акценти в дошкільній освіті. *Дошкільне виховання*. 2021. № 1. С. 14-16.
9. Буланова Л. М. Соціалізація дітей з особливими потребами: соціально-творчий проект. *Шкільний світ. Позашкільля*. Київ, 2011. № 7 (42). С. 14-17.
10. Георгян Н., Садова Т., Бонзарєва Н. Формування основ етнічної культури у старших дошкільників. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 2021. № 1 (100). С. 151-159.
11. Гірченко О. Л. Гендерно-вікова опосередкованість етнічної ідентичності. *Актуальні проблеми психології*. 2017. Т. 7, вип. 44. С. 72-80.
12. Гриценко О. Культурний простір і національна культура: теоретичне осмислення та практичне формування : монографія. Київ : Інститут культурології НАМ України. 2019. 256 с.
13. Гріньова О. М. Психологічні особливості етнічного розвитку особистості на ранніх етапах онтогенезу. *Актуальні проблеми практичної психології : зб. статей III Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Глухів, 10-11 листопада 2016 р.). Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. В. Довженка, 2016. С. 33-36.
14. Гурова І. В. Світова, національна, етнічна культури в сучасному культурному просторі: структурно-функціональний підхід. *Культурологічний альманах*. 2022. № 3. С. 209-217.
15. Денисюк Ж. Цінності етнокультури в умовах соціокультурних трансформацій. *Культура і сучасність*. 2017. № 2. С. 15-20.
16. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник /авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.
17. Долінська Т. Формування національної самосвідомості у дітей дошкільного віку. *Перші спроби пошуку в науковому просторі : збірник*

матеріалів XVI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Особливості організації життєдіяльності дитини у сучасному дошкільлі» (24 квітня 2018 року) / [гол. ред. проф. Кузь В. Г. та ін.]. Умань : АЛМІ, 2018. С. 36-39.

18. Донченко Л. І. Формування національної самосвідомості старших дошкільників засобами українського музичного фольклору. *Традиційна культура в умовах глобалізації: родинні цінності і трансляція соціокультурного досвіду поколінь : Матеріали науково-практичної конференції*. 2016. С. 71-75.

19. Етнокультурологія : навчально-методичний посібник для підготовки студентів за спеціальністю 034 – Культурологія / І. В. Гурова, С. А. Хрипко. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 262 с.

20. Єпіхіна М. А., Курило Н. О. Формування основ патріотичного виховання у дошкільників засобами народознавства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. № 1 (40). С. 97-98.

21. Заборчук Н. В. Створення інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини як показник рівня свідомості нації. 2019. URL: <https://conf.zipro.net.ua/?p=204> (дата звернення: 29.08.2024).

22. Іванова В. В., Міговк М. А. Педагогічні умови становлення етнокультурної компетенції дитини дошкільного віку. *Наука майбутнього*. 2020. № 2 (6). С. 63-71.

23. Іванчук С. А., Георгян Н. М. Сутність і структура етнокультурної компетентності дітей дошкільного віку. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. № 1 (105). С. 58-67.

24. Інклюзивні практики для працівників культури : метод. посіб. / Уклад : І. М. Брушневська, В. В. Колодяжна, О. М. Галапчук-Тарнавська. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 272 с.

25. Ковшар О. В. Створення інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу дошкільної

освіти. *Педагогічні науки: реалії та перспективи. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 2019. Випуск 67'2019. Серія 5. С. 122-126.

26. Козуля В. Інклюзивне освітнє середовище: сутність та особливості *Молодь і ринок*. 2020. № 5 (184). С. 131-136.

27. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики» : [монографія]. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

28. Косенко Ю. Етнопедагогічний підхід до професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. 2008. Випуск XIX-XX. С. 67-74.

29. Литовченко О. В. Сучасні моделі залучення дітей та молоді з особливими потребами до позашкільної освіти. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2013. № 10. С. 130-139.

30. Лісовий В. Етнокультура. Філософський енциклопедичний словник. URL: https://archive.org/stream/filosofskiy_entsyklop/filosofskiy_entsyklop_djvu.txt (дата звернення: 15.08.2024).

31. Ляпунова В., Негрій І. Національна ідентичність та можливості її формування засобами мистецтва у дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка*. 2023. № 2 (31). С. 61-69.

32. Маєвська Л. М. Етнокультурне виховання: погляд на проблему. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2005. № 8. С. 95-98.

33. Максимова О. О. Виховання любові до Батьківщини у дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми та перспективи дошкільної освіти в сучасному освітньому просторі : зб. науково-метод. праць / за заг. ред. О. О. Максимової, М. А. Федорової*. Житомир : ФОП Левковець, 2018. С. 17-21.

34. Мелаш В., Дубяга С., Варениченко А. Значення української етнічної культури для формування еколого-орієнтованої поведінки молодших школярів. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного*

університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка. 2022. № 1 (28). С. 59-63.

35. Мельник Н. І. Поняття «етнічність» та «етнічна ідентичність» у контексті сучасних лінгвістичних досліджень. Закарпатські філологічні студії / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.), А. І. Девіцька, М. Т. Вереш та ін. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика». 2020. Т. 2, вип. 14. С. 287-292.

36. Міненок А. О., Лошак А. Ю. Особливості пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку. *Тенденції розвитку психології та педагогіки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, Україна, 6-7 листопада 2020 року). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2020. Ч. 2. С. 104-108.

37. Міненок А., Кошель А., Кошель В. До проблеми зміцнення здоров'я дітей в умовах сучасного освітнього процесу закладів дошкільної освіти. *Modern education, training and upbringing: collective monograph* / Abdullayev A., Rebar I., etc. International Science Group. Boston : Primedia eLaunch, 2021. 594 p. С. 127-134.

38. Нікіщенко Ю. І. Поняття «етнічна культура» і «традиційна культура» в етнокультурології. *Наукові записки НаУКМА. Теорія та історія культури*. 2004. Т. 24. С. 4-13.

39. Особливості розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями зору Частина І. Науково-методичний посібник/ав. : Вавіна Л. С., Гудим І. М., Кондратенко С. В., Довгопола К. С., Нафікова Л. А. Київ : Педагогічна думка, 2012. 138 с.

40. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.

41. Програма розвитку дітей раннього та дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями / О. В. Чеботарьова, Г. О. Блеч, І. В. Гладченко, І. В. Бобренко, С. В. Трикоз, О. І. Мякушко, І. В. Сухіна, Н. С. Бабій, Н. П. Цимбалюк, І. Д. Лукачук та ін.: За наук. ред. О. В. Чеботарьової, І. В. Гладченко. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмченка НАПН України. 2023. 438 с.

42. Саврій Ю. Ф. Формування основ етнокультурної компетентності у дітей дошкільного віку. *Modern education space: the transformation of nation models in terms of integration: Conference Proceedings*. Leipzig : Baltija Publishing. 2018. 196 с.

43. Соловйова-Нікітіна Л. Актуальні проблеми підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах трансформації вищої освіти в Україні. *Вісник № 137. Серія : Педагогічні науки*. 2016. С. 68-71.

44. Сопіна Ю. Ф. Взаємодія сім'ї та дошкільного закладу у вихованні дітей дошкільного віку на народних традиціях. Проблема національно-патріотичного становлення особистості в контексті сьогодення: погляд сучасної молоді: збірник статей / Редкол.: М. О. Мороз та ін.; Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені М. Грушевського, Товариство молодих науковців «Пошук». Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД». 2016. Випуск № 1. С. 115-120.

45. Сопіна Ю. Ф. Особливості впровадження ідей української етнопедагогіки в сучасний виховний процес дошкільного навчального закладу. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць*. Київ : Видавництво Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. 2014. Вип. 35. С. 109-113.

46. Сопіна Ю. Ф. Система професійної підготовки майбутніх вихователів до формування у дошкільників основ етнокультури. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць*. / Редкол. : В. І. Шахов (голова) та ін. Вінниця ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. Випуск 51. С. 71-75.

47. Сопіна Ю. Ф. Теоретичні засади підготовки майбутніх вихователів до формування основ етнокультури у дітей старшого дошкільного віку. *Потенціал сучасної науки (частина II): матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ : МЦНД, 2017. С. 41-44.

48. Сопіна Ю. Ф. Формування основ етнокультури у дітей старшого дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема. *Проблеми освіти: збірник наукових праць. Спецвипуск*. Вінниця-Київ, 2015. С. 90-93.

49. Сорочан М. Сучасні підходи до забезпечення якості освіти для дітей з особливими освітніми потребами. *Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захист в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму».* Кам'янець-Подільський : Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж. 2019. С. 381-383.

50. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами : методичний посібник / Під заг. ред. Софій Н. З., К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 66 с.

51. Тарапака Н. В., Кашуба Л. В. Інклюзія в дошкіллі: розвиток дітей із психофізичними вадами в умовах реалізації Базового компонента дошкільної освіти : Навчально-методичний посібник. Кіровоград, 2013. 140 с.

52. Шмиглюк О. Г. Статеві-вікові особливості ідентичності: крос-культурний аспект. *Sapience and Education a New Dimension*. 2018. № VI (73). С. 57-63.

53. Я у світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років./ О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : «МЦФЕР-Україна». 2019. 480 с.

54. Minenok A., Donets I., Telychko T., and others, total 7 authors. The Role of Innovative Activities in Training Students Using Computer Technologies. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 2022. Vol. 22. № .8, P. 105-112.

55. Minenok A., Kruty K., Morozova I. and others, total 6 authors. Diagnosis of the Formation of Grammatical Aspects of Speech in Preschool Age. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. № 13 (4). P. 267-282.

Програма виховання етнічної культури

Мета: формування етнічної культури у дітей через залучення до народної творчості, національних ігор, пісень, ремесел, та ознайомлення з культурною спадщиною свого народу через мультимедійні засоби й адаптовані матеріали.

Завдання:

1. Ознайомити дітей з культурною спадщиною свого народу через народні пісні, казки, національні ігри та ремесла.
2. Розвивати творчу активність через заняття народною творчістю.
3. Сприяти формуванню національної свідомості та гордості за рідну культуру.
4. Використовувати мультимедійні засоби для інтерактивного ознайомлення з етнічною спадщиною.
5. Адаптувати національні традиції для дітей з особливими освітніми потребами.

Зміст програми

1. Народна творчість:

Заняття з декоративно-прикладного мистецтва:

- Використання адаптованих матеріалів, наприклад, пластиліну чи великих деталей для дітей з моторними труднощами.
- Вивчення простих орнаментів через малювання великими пензликами або пальчиками.
- Виготовлення національних сувенірів, таких як ляльки-мотанки або обереги, з використанням спрощених технік.

2. Фольклор:

Слухання та розучування народних казок, легенд та міфів:

- Читання казок із супровідними зображеннями або відеороликами для полегшення розуміння.
- Інсценізації на основі казок та легенд з використанням простих рухів, національних костюмів, які діти з ООП можуть легко носити.

3. Національні ігри:

Рухливі ігри:

- Адаптація народних рухливих ігор (наприклад, «Козацькі забави», «Ведмідь і бджоли») до рівня фізичних можливостей дітей.
- Використання фольклорних елементів для спрощених варіантів ігор (ігри з рухами, що не потребують складної координації).
- Інтеграція в ігри музичних елементів, що допомагають створити емоційну підтримку.

4. Народні пісні:

Знайомство з народними піснями:

- Адаптація текстів народних пісень із використанням простих ритмів і мелодій.
- Спільний спів або слухання пісень з акцентом на розвиток емоційного стану.

5. Ремесла:

Заняття з ремесел:

- Використання адаптованих інструментів для дітей з обмеженими можливостями рук.
- Створення простих виробів із глини, соломи чи ниток за допомогою шаблонів.

6. Знайомство з культурною спадщиною через мультимедійні засоби:

Перегляд мультимедійних презентацій та відео:

- Відеоматеріали з аудіо та візуальними підказками для кращого розуміння.

- Використання інтерактивних ігор з етнічними елементами, що враховують рівень пізнавальних можливостей дітей.

7. Адаптовані матеріали:

- Спеціальні наочні матеріали, що підсилюють сенсорне сприйняття (великий шрифт, контрастні кольори).
- Індивідуальні картки з зображеннями традиційних елементів для дітей з труднощами у вербальній комунікації.
- Прості та чіткі інструкції, супроводжені мультимедійними матеріалами (відео, аудіо).

Очікувані результати:

- Діти знатимуть основні елементи народної творчості, національних ігор, пісень, ремесел своєї культури.
- Підвищиться інтерес до рідної культури, з'явиться відчуття національної ідентичності.
- Виховання поваги до культурної спадщини інших народів.
- Інтерактивні заняття сприятимуть глибшому сприйняттю національної культури через сучасні засоби навчання.

Ось кілька прикладів занять, адаптованих для дітей з особливими освітніми потребами (ООП), які засновані на українських національних традиціях, звичаях, ремеслах та святах.

Заняття 1: Виготовлення ляльки-мотанки

Мета: Ознайомлення з народним ремеслом, розвиток дрібної моторики та творчого мислення.

Матеріали:

- Кольорові тканини різного розміру (прості у використанні)
- Нитки різних кольорів
- Готові шаблони для мотанки
- Ножиці із заокругленими кінцями

Етапи заняття:

1. Вступ:

- Ознайомлення дітей з традицією створення ляльки-мотанки. Коротка історія цього оберегу в українській культурі. Показ зображень мотанок.

- Перегляд короткого мультимедійного відео про виготовлення ляльки.

2. Практична частина:

- Дітям пропонується зробити власну ляльку-мотанку з уже підготовлених матеріалів. Інструктор детально пояснює кожен етап.

- Адаптація для дітей з моторними труднощами: використання більших деталей, менш дрібних елементів, готових шаблонів для зручності складання.

3. Завершення:

- Кожна дитина демонструє свою ляльку. Дискусія про те, що означає цей оберіг і як він може приносити тепло і затишок у сім'ю.

4. Рефлексія:

- Короткий аналіз: що вдалося найкраще, що було складно.

Адаптація:

- Інструкції прості й чіткі, супроводжуються ілюстраціями та демонстраціями.

- Діти з моторними обмеженнями отримують підтримку від педагогів або асистентів.

- Можливість працювати з допомогою мультимедійних матеріалів для полегшення розуміння послідовності дій.

Заняття 2: Свято Андріївські вечорниці: Інтерактивна гра «Калита»

Мета: Знайомство з українськими святковими традиціями, розвиток координації рухів, інтеграція в національну культуру через гру.

Матеріали:

- Традиційні елементи декору (рушники, глиняні горщики)

- Великий круглий хліб (калита)

- Ремінь або стрічка для підвішування калити

- Інтерактивне відео про Андріївські вечорниці.

Етапи заняття:

1. Вступ:

- Перегляд відеоматеріалу про Андріївські вечорниці та гру «Калита».

- Обговорення: що таке калита, які є традиції та обряди під час святкування Андріївських вечорниць.

2. Інтерактивна гра:

- Підвішування калити, під час якого діти по черзі намагаються відкусити шматочок, не торкаючись її руками.

- Адаптація для дітей з фізичними обмеженнями: дозволяється підставляти калиту ближче до рота або використовувати варіант гри, де можна використовувати руки.

3. Завершення:

- Обговорення того, як пройшла гра, що найбільше сподобалося.

Адаптація:

- Можливість модифікувати гру для дітей із різними фізичними можливостями.

- Ігрові елементи супроводжуються поясненнями та демонстраціями, використанням мультимедійних засобів для підтримки інтересу.

Заняття 3: Виготовлення національних прикрас з соломи

Мета: Знайомство з ремеслом виготовлення національних прикрас з соломи, розвиток моторики та естетичного смаку.

Матеріали:

- Солома (або заміник для дітей з алергією)

- Шаблони для виготовлення простих виробів (наприклад, зірки, обереги)

- Нитки та клей

Етапи заняття:

1. Вступ:

- Коротка розповідь про ремесло виготовлення прикрас з соломи.

- Показ готових прикладів, обговорення, де такі вироби використовувалися.

2. Практична частина:

- Інструктор показує, як з соломи виготовити прості форми, такі як зірки чи хрестики.

- Діти виготовляють свої вироби з допомогою вчителів або асистентів.

3. Завершення:

- Виставка готових виробів. Кожна дитина може продемонструвати свій витвір і розповісти, як вона його створила.

Адаптація:

- Використання великих і зручних для тримання матеріалів.

- Спрощені етапи виготовлення виробів з детальними візуальними інструкціями.

Заняття 4: Фольклор: інсценізація казки «Коза-Дерева»

Мета: Ознайомлення з українським фольклором, розвиток емоційної виразності, соціалізація через групову діяльність.

Матеріали:

- Костюми тварин (простого дизайну або маски)

- Картки з ролями казкових персонажів

- Аудіозаписи або відео з казками

Етапи заняття:

1. Вступ:

- Прослуховування казки «Коза-Дерева».

- Обговорення персонажів казки: хто вони, що робили, які їхні риси.

2. Інсценізація:

- Розподіл ролей серед дітей (діти з труднощами у вербальній комунікації можуть бути глядачами або виконувати ролі з мінімумом слів).

- Вистава з використанням простих декорацій та костюмів.

3. Завершення:

- Обговорення вистави, аналіз поведінки персонажів, розгляд моральних аспектів казки.

Адаптація:

- Простий текст для ролей, використання аудіо для підтримки дітей, які мають труднощі у вербальній комунікації.

- Легка зміна костюмів і декорацій для полегшення процесу гри.

Кожне заняття адаптоване відповідно до індивідуальних потреб дітей з ООП, використовуючи індивідуальний підхід і різноманітні сенсорні методики, щоб зробити процес навчання доступним і цікавим для всіх дітей.

Тест**для визначення рівня знань дітей про етнічну культуру*****Мета тесту:***

Визначити рівень знань дітей про етнічну культуру шляхом оцінювання їхнього розуміння культурних символів, знання народних казок, традицій, свят та інших елементів народної спадщини.

1. Що зображено на картинці?

Виберіть правильну відповідь:

- а) Калина

- б) Барвінок

- в) Прапор

- г) Тризуб

2. Який з цих символів належить вашій культурі?

- а) Тризуб

- б) Орел

- в) Дракон

3. На якому предметі зазвичай зображають національний орнамент?

- а) На одязі

- б) На книгах

- в) На фруктах

4. Про кого розповідається в казці «Котигорошко»?

- а) Хлопчик, який переміг змія

- б) Лисиця, яка шукала їжу
 - в) Чарівник, що допомагав людям
5. З якої казки цей фрагмент: «Ішла дівчина з кошиком до бабусі..»?
- а) «Червона Шапочка»
 - б) «Колобок»
 - в) «Ріпка»
6. Яка тварина є головною в казці «Лисиця і Вовк»?
- а) Лисиця
 - б) Заєць
 - в) Вовк
7. Яке свято називається Святом Колодія?
- а) Масляна
 - б) Різдво
 - в) Великдень
8. Що зазвичай готують на Великдень?
- а) Паску та писанки
 - б) Вареники
 - в) Кутю
9. Який обряд виконується на Андріївські вечорниці?
- а) Ворожіння на калиті
 - б) Стрибки через багаття
 - в) Плетіння вінків
10. Який головний обряд виконується на Івана Купала?
- а) Купання у водоймах
 - б) Спалювання опудала
 - в) Пошук квітки папороті

Оцінювання:

- Високий рівень: 9-10 правильних відповідей
- Середній рівень: 6-8 правильних відповідей
- Низький рівень: 5 і менше правильних відповідей

Інструкції для проведення:

1. Тест може бути проведений як усно (за допомогою картинок, ілюстрацій), так і письмово.

2. Для дітей з особливими освітніми потребами можна адаптувати тест, використовуючи більшу кількість візуальних підказок та меншу кількість варіантів відповідей.

Результати:

Тест дозволяє виявити, наскільки добре діти орієнтуються в основних елементах етнічної культури (символи, казки, традиції та свята), і визначити, в яких аспектах потрібне додаткове навчання.

Публікації за результатами дослідження:

1. **Шеляг Я. В.** Формування етнічної культури у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. *ВсімОсвіта*. 2024. URL: <https://vsimosvita.com/formuvannya-etnichnoyi-kultury-u-ditej-doshkilnogo-viku-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebam/> .

2. **Шеляг Я.В.,** **Песік С.В.,** **Фазан В.І.** Особливості формування етнічної культури у дітей дошкільного віку // Scientific research: modern challenges and future prospects. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2024. Pp. 346-352. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichnakonferentsiyascientific-research-modern-challenges-and-future-prospects-18-20-11-2024-myunhennimechchina-arhiv/>

Участь у конференціях (сертифікат/програма)

➤ Всеукраїнська науково-практична студентська конференція «Теорія і практика сучасної освіти та науки України в світлі ідей К. Д. Ушинського (1823/1824-1870/1871)» ; м. Чернігів, 29 березня 2024 р.;

➤ I Всеукраїнські педагогічні читання пам'яті академіка Володимира Бондаря «Контексти наукових досліджень Володимира Бондаря. Адаптивне навчання студентів в умовах воєнного стану та відновлення України». м. Київ, 03 жовтня 2024 р.;

➤ IV Міжнародна науково-практична конференція «SCIENTIFIC RESEARCH: MODERN CHALLENGES AND FUTURE PROSPECTS». м. Мюнхен, Німеччина 18-20 листопада 2024 р.

CERTIFICATE
is awarded to
Sheliah Yana
for being an active participant in
IV International Scientific and Practical Conference
**“SCIENTIFIC RESEARCH: MODERN
CHALLENGES AND FUTURE PROSPECTS”**
24 Hours of Participation
(0,8 ECTS credits)
MUNICH
18-20 November 2024
sci-conf.com.ua

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ
ОСВИТИ І МИСТЕЦТВ

СЕРТИФІКАТ
Яни Шеляг

УЧАСНИКА(-ЦІ) ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
СТУДЕНТСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ
ОСВИТИ ТА НАУКИ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ ІДЕЙ К. Д. УШИНЬСЬКОГО
(1823/1824-1870/1871)»

ОБСЯГ: 6 годин (0,2 кредити ЄКТС)
29 березня 2024 р.

Ректор
університету проф. Олег ШЕРЕМЕТ

Декан
факультету проф. Світлана СТРИЛЕЦЬ

